

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend...

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

In dit nummer:

KERKELIJK LEVEN 286
K de Vries
Leusden en het avondmaal

MEDITATIEF 291
J.H. Smit
Hollen en stilstaan

WANDELEN MET GOD 292
J. Luiten
Leef als kind van je
hemelse Vader

ACHTERGRONDEN 294
R.D. Anderson
De doodstraf in Gods wet

LITURGIE EN GEMEENTE 298
A.L. Th. de Bruijne/G.J. van Middelkoop
Vragen rond de uitbreiding
van onze gezangenbundel

KUNST 303
W.L. Meijer
Mengelberg over Rembrandt

LIED VAN DE WEEK 305
J. Smelik
Lied 63: de Heer verschijnt
te middernacht

en verder...

Gedicht/Boekbespreking
Uit de kerken

MET BRANDEND HART

*In zover U mij de kracht hebt gegeven
heb ik naar U gezocht
en heb ik verlangd met hef verstand te zien
wat ik geloofde;
ik heb zorgvuldig gezocht
en mij alle moeite gegeven.
Heer, mijn God, mijn enige hoop,
verhoor mij,
uit vrees dat ik moe word
en U niet meer zou zoeken;
maar moge ik steeds uw aanschijn zoeken
met brandend hart.
Geef Gij de kracht om te zoeken,
Gij, die U al hebt laten vinden
en mij hoop geeft
U meer en meer te vinden.
Voor uw aanschijn is mijn kracht
en mijn zwakheid:
behoud de eerste
en genees de laatste.
Voor uw aanschijn
is mijn weten
en mijn onwetendheid:
waar Gij mij al geopend hebt,
ontvang mij daar
als B wil binnenkomen;
waar Gij voor mij nog gesloten houdt,
open mij daar als ik kom kloppen.
Moge ik U steeds herinneren,
moge ik U kennen,
moge ik U liefhebben,
vermeerder in mij dat alles,
totdat Gij mij helemaal hebt omgevormd.*

Aurelius Augustinus - 'De Drie-eenheid', slot
Uit Augustinus-Brieven, Louis Janssen, Leuven 1986

LEUSDEN EN HET AVONDMAAL

K. de Vries

K kerkelijk leven

Krakende schoenen. Ik zie ze nog voor me. Uit mijn kindertijd in Helpman herinner ik mij avondmaalsvieringen in diepe stilte. Zwarte diakenen vouwen witte lakens. De punten tegen elkaar, strak trekken. Twee pasjes voorwaarts om met een plechtig gezicht de uiteinden aan elkaar te overhandigen. Als in een rituele dans. Even later schrijden ze eerbiedig rond met zilveren borden en bekens. Hun glimmend gepoetste schoenen knerpen zuchtjes op de stenen vloer. Tenslotte worden de lakens weer eerbiedig uitspreid over brood en wijn, Krakende schoenen, lakens vouwen en uitspreiden: fascinerend! In mijn beleving maakte dat alles deel uit van de spannendste momenten in de avondmaalsliturgie. Een liturgie die verder vooral lang duurde. Heel lang. Hoe breed moeten we de avondmaalsliturgie nemen? Hoelang mag een viering duren? Wat hoort er wel bij? Wat niet? Op deze en dergelijke vragen moet de synode van Leusden in 1999 antwoord geven.

bij. Aan het eind van dit artikel plaats ik enkele kanttekeningen.

Wat is het probleem?

Het avondmaal wordt in de meeste plaatselijke gemeente vier tot zes keer per jaar gevierd. Vooral in de morgendienst is er dan hooguit ruimte voor een korte preek. Het formulier is immers lang. En waar men aan tafel gaat, is het aantal tafels vaak groot. Dan is er doorgaans helemaal geen preek. Dit leidt er in de praktijk toe dat woord en sacrament uit elkaar worden getrokken. Meestal is het of een dienst met een preek of een dienst met avondmaalsviering. Al jarenlang leeft binnen de kerken sterk de wens naar een meer frequente avondmaalsviering. De kerken hebben die wens op de laatste synode (1996) ook uitgesproken. Maar betekent vaker vieren niet minder ruimte voor de woordverkondiging? Daarom vroeg de synode aan de deputaten "zich te bezinnen op de plaats en inrichting van de avondmaalsviering en daarbij teksten of formulieren te (doen)ontwerpen die meer afwisseling mogelijk maken bij frequente viering van het avondmaal."

Deputaten Eredienst

Dit artikel gaat over het rapport van de Deputaten Eredienst. Bestemd voor de Generale Synode van Leusden 1999.

Verwar dit deputaatschap niet met Deputaten Kerkmuziek. Die gaan over de gezangen.

Over welke onderwerpen schrijven Deputaten Eredienst?

- De tweede eredienst op zondag.
- Een derde orde van dienst.
- De plaats en inrichting van het

heilig avondmaal.

- Avondmaalsformulieren.
- Het formulier voor de openbare geloofsbelijdenis.
- Teksten en melodieën voor vaste liturgische onderdelen.
- Het ordinarium.
- Artikel 65 van de kerkorde.

Kortom, over heel veel. Veel te veel voor één artikel.

In dit artikel wil ik iets doorgeven over het avondmaal. Ik geef de lijn van het rapport zeer beknopt weer. Aan veel argumentatie ga ik voor-

Historische ontwikkeling

Nadat deputaten vanuit de bijbel een uiteenzetting hebben gegeven over het instelling en het karakter van het avondmaal, komt de ontwikkeling van de viering in de praktijk aan de orde. Waarschijnlijk al in het Nieuwe Testament, maar zeker in de vroeg-christelijke kerk was sprake van wettelijke samenkomsten met

Woord en tafel. Verkondiging van het heil en viering van het heil gingen samen. Christus heeft immers bevolen het **avondmaal** regelmatig (zo dikwijls *gij dit doet...*) te blijven vieren, totdat Hij komt.

Eeuwenlang is die wekelijkse viering blijven bestaan op de zondagmorgen. Het avondmaal vormde als dienst van de tafel een vast element in het grondpatroon van de eredienst. Woord en tafel waren **onlosmakelijk** aan elkaar verbonden. Dat begon in de Middeleeuwen geleidelijk aan te veranderen. Gaandeweg ontwikkelde zich een **priesterviering** ('ik eet voor u allen...'). Het volk keek toe en ging uiteindelijk nog maar **éénmaal** per jaar ter communie: met Pasen.

Calvin heeft zich - met anderen - ingezet voor herstel van de oorspronkelijke **avondmaalspraktijk**. Het avondmaal moet dikwijls gevierd worden om het geloof te onderhouden en te versterken. Blijkens Hand. 2 : 42-47 volhardden de gelovigen niet alleen in de leer **van** de apostelen, maar ook in het breken van het brood, in de gemeenschap **en** in de gebeden. Die elementen **horen** bij elkaar. Calvin pleit voor wekelijkse viering. Geen enkele samenkomst van de gemeente zonder Woord, gebeden, deelname aan het avondmaal en **aalmoezen**. Prediking en avondmaal horen samen, in eenheid thuis in de eredienst van de zondagmorgen. Slechts **éénmaal** per jaar vieren is een uitvinding van de duivel.

Deputaten trekken de volgende conclusie: *"De eenheid van Schrift en tafel, de liefde tot Christus en elkaar, en het verlangen naar de bruiloft van het Lam dringen ons naar een hogere frequentie van de avondmaalsviering dan de gebruikelijke vier tot zes keer per jaar. Daarom pleiten deputaten voor een herstel van het verband tussen Woord en avondmaal voor de zondagmorgendienst"*.

Waarde van het formulier

Zoals gezegd vraagt de synode aan de deputaten ook om nieuwe formulieren die meer afwisseling mogelijk maken bij frequente viering van het avondmaal.

Dit roept allereerst de vraag op: wat is eigenlijk het nut van die formulieren? En moeten ze **persé** **ongewijzigd** gelezen worden?

Deputaten **geven** iets weer uit de literatuur over dit onderwerp: A. Kuyper, P. Biesterveld, C. Trimp en G. van Rongen.

Kuyper bijvoorbeeld zet zich af tegen praktijken in de negentiende eeuw, waarbij predikanten het **doopformulier** geheel weglieten of eigenmachtig veranderden. De predikant mag op de **sacramentsbediening** geen persoonlijk stempel drukken. In de formulieren spreekt de kerk zelf.

Kuyper zowel als Trimp signaleren dat het formulier - bij alle waardering - lang is en een **uitvoerig** onderwijzend gedeelte bevat. Dit uitvoerig onderwijs hangt deels samen met de tijd waarin de formulieren zijn ontstaan: de tijd van het roomse **sacramentalisme**, waarbij het avondmaal tot een onbegrepen magische handeling was verworden. Voor Kuyper is de lengte van formulier reden om in **avondmaalsdiensten** geen preek te houden. Trimp noemt als bezwaar van het lange **didactische** gedeelte dat daarbij het karakter van viering in het gedrang kan komen.

Deputaten stellen dat het streven naar helder onderwijs over de betekenis van de sacramenten grote waardering verdient. Elke nieuwe generatie moet de **woorden** van God leren. En de gelovigen zelf moeten kunnen groeien in liefdevolle kennis van de Here. Daarom zal Christus' gemeente nooit zonder uitleg kunnen.

Deputaten wijzen verder op het feit dat de formulieren ook een oecumenische **functie** hebben. Juist wanneer er een sterke roep klinkt om eigentijdse vormen is het zinvol

zich te realiseren dat de kerk een kerk van eeuwen is.

Verder brengen formulieren de eenheid tussen plaatselijke gereformeerde kerken tot uiting. Er is wel ruimte voor plaatselijke verschillen. Eenheid in liturgische zaken **moet** niet op een krampachtige, juridische manier worden nagestreefd. Maar tegelijk moet er tegen gewaakt worden dat plaatselijke kerken of predikanten **formulieren** eigenmachtig veranderen naar individuele ideeën of ingevingen.

De huidige avondmaalsformulieren

In het verleden is vanuit de kerken meer dan eens bezwaar gemaakt tegen de lengte van het klassieke **avondmaalsformulier**, omdat die een frequente viwing in de weg staat. Daarnaast is gewezen op breedsprakigheid en herhalingen. Daar komt bij dat frequent lezen van slechts één formulier **het** luisteren niet bevordert. Overbekende zinnen en woorden dreigen een monotone cadans te worden. De synode van Rotterdam-Delfshaven 1964 besluit dat er een kort formulier moet worden gemaakt. Dit wordt in de zeventiger jaren **vastgesteld** en vrijgegeven. De oorspronkelijke bedoeling daarmee was dat er **meer** frequent **avondmaal** gevierd zou kunnen worden. **Van** dat laatste **kwam** weinig terecht. De praktijk is dat het korte formulier vrijwel alleen voor de middagdienst gebruikt wordt.

Deputaten **stellen** dat de huidige lengte van de formulieren frequente viering in de weg staat. Bovendien, het gevaar **van** altijd maar hetzelfde **formulier** lezen werkt verveling, gewenning en afstomping in de hand. Het zijn niet de formulieren op zichzelf die vaker vieren in de **weg** staan. Het is de lengte en het gebrek aan variatie.

Het klassieke formulier met de **uitvoerige** onderwijzing dient zeker in gebruik te blijven. De kerken kunnen afspreken dat het **een** aantal ke-

ren per jaar gelezen wordt. Maar vooral wanneer kerken **ertoe** overgaan om het avondmaal vaker dan vier keer per jaar te vieren, zou het mogelijk moeten zijn om het ook te vieren zonder didactische uiteenzetting.

Reeds in 1975 deden deputaten aan de synode de suggestie om naast het korte formuliereen sterk vereenvoudigde **avondmaalsliturgie** te ontwerpen, waarbij een breedvoerige onderwijzing ontbreekt en vrijwel direct tot de viering wordt overgegaan. Behouden dienden dan te **blijven** die elementen die vanouds essentieel zijn voor de **avondmaalsviering**.

Met deze aanbeveling is toen door de synode niets gedaan.

Deputaten **pakken** dit voorstel nu

weer op voor de synode van Leusden.

Variatie en vernieuwing

Is er binnen de huidige formulieren nog ruimte voor variatie? Deputaten wijzen een aantal mogelijkheden aan.

- Het korte formulier ook in de morgendienst (**zoals** oorspronkelijk bedoeld).
- **Het zingen** of samen zeggen van het Onze Vader en de geloofsbelijdenis.
- In de dankzegging Psalm 103 zingen i.p.v. lezen.

Verder komen deputaten met voorstellen om kortere formulieren vrij te geven.

Vaste elementen dienen te blijven: de instelling, de gedachtenis van Christus, het gebed, de opwekking, de viering, de dankzegging en het dankgebed.

Niet altijd hoeven andere elementen een plaats te **krijgen** in het formulier. Het is bijvoorbeeld mogelijk om al eerder in de dienst de aspecten van **zelfbeproeving** en berouw aan de orde te stellen. Te denken valt aan schuldbelijdenis en genadeverkondiging. Of aan de **preek**. Wanneer dat het geval is, is er niets op tegen om daarna een formulier te lezen waarin deze **aspecten** niet weer breed herhaald worden.

Deputaten presenteren **drie** nieuwe formulieren, ingekaderd in een complete orde van dienst. **Eén** is gebaseerd op een concept dat dr. A.N. Hendriks in 1992 publiceerde in het *Nederlands Dagblad*. Met een aantal aanpassingen wordt het overgenomen.

Daarnaast twee ontwerpen voor kortere formulieren. Het eerste benadrukt de gemeenschappelijke **viering** en de noodzakelijke verootmoediging **over** de zonde. Het tweede legt een accent op de **christelijke** toekomstverwachting. Het tweede **ontwerp** treft u bij dit artikel in het **kader** aan.

De ontwerpen **worden** voorzien van een voorstel aan de synode om te besluiten "de *avondmaalsformulieren met variatiemogelijkheden vrij te geven ter toetsing in de kerken, met deze restrictie dat het klassieke avondmaalsformulier enkele keren per jaar gelezen dient te worden*". Tenslotte: deputaten komen met nog een vierde variant. Een avondmaalsliturgie geheel in het kader van het **ordinarium**. **Dat** is een **verhaal apart** en ik hoop daar volgende week op in te gaan.

Enthousiast

Ik ben enthousiast over de voorstellen van deputaten. Vanwege de **beter**e mogelijkheden om **een** dienst te houden waarin woord en tafel samenkomen zonder dat het **een** slepend geheel wordt waar de 'vaart' uit is.

Ook hierom. Ik zie die vrouw nog zitten. We hadden die ochtend **een** traditionele avondmaalsdienst. Geen preek. Vier á vijf tafels. Anderhalf uur. Op één van de voorste rijen zit een vrouw die kennelijk van buiten de kerk komt. Ze krijgt geen preek. Ze kan niet **meevieren**. Tijdens de dienst dringt **één** vraag zich steeds weer aan mij op: wat zal het bij haar winnen, de teleurstelling of de verbazing? Over de af en aan lopende mensen in steeds nieuwe ronden, de steeds herhaalde instellingswoorden, de lange stiltes, waarbij de mensen in de **kerkzaal** - verveeld? - toekijken. Wat gebeurt hier? **Gelukkig** zat ze naast een gemeentelid dat haar tijdens de dienst wat uitleg en toelichting gaf. Die zondagmorgen ben ik eens te meer overtuigd **geraakt** van de noodzaak om woord en tafel aan elkaar te verbinden. Waarbij de **avondmaalsviering** niet mag verworden tot een slepende herhaling van zetten. Daarom ben ik opgetogen over genoemde **voorstellen**.

Helder Nederlands

Ik heb nog wel wat wensen. Die be-

KERNREDACTIE:
DRS. G.J. VAN MIDDELKOOP,
DRS. A.L.Th. DE BRUIJNE.

OVERIGE REDACTIELEDEN:
DRS. R. TER BEEK, DRS. B. BOS,
DRS. G. GUNNINK, DRS. I.D. HAARSMA,
DRS. P. HOUTMAN,
PROF. DRS. B. KAMPHUIS,
DRS. B. LUITEN, DRS. K. DE VRIES.

MEDEWERKERS:
J.J.D. BAAS, DRS. C.J. HAAK,
J.M. DE JONG, DR. J. SMELIK,
DRS. H. VELDMAN.

REDACTIE-ASSISTENT:
H. PRINS, Buiten Nieuwstraat 86-1, 8261 AX
Kampen, Tel. (038) 3331335

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan:
De Reformatie, Postbus 24, 8260 AA Kampen.

ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES:
Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre B.V.,
Postrekening 406040 t.n.v.,
De Reformatie, Goes, Postbus 25, 4460 AA
Goes. Tel. (0113) 215591.

ABONNEMENT:
f 90,00 per jaar; f 49,00 per halfjaar; studenten
f 74,50 per jaar (binnenland). Buitenland;
f 149,00 per jaar (Europa zeepost).
Een abonnement kan per maand ingaan,
maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee
maanden voor het verstrijken van de beta-
lingstermijn (opzegging van jaarabonnement
vóór 1 november, van een halfjaarabonnement
vóór 1 juni).

Losse nummers f 2,05 (excl. Porto).
De Reformatie is op cassette verkrijgbaar bij

 de Stichting Bralectah.
Tel. (0521) 515846.

ADVERTENTIES:
Prijs: f 0,95 per mm. Contractarief op aan-
vraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de
uitgever is het niet toegestaan artikelen uit
dit blad over te nemen.

ISSN 0165-5191

1. VOTUM
2. VREDE-/ZEGENGROET
3. LIED
4. SCHULDBELIDENIS EN GENADEVERKONDIGING
5. GEBED OM VERLI —G DOOR DE HEILIGE GEEST
6. SCHRIFTLEZINGEN
7. BEDIENING VAN HET WOORD
8. AMENLIED
9. LEZING VAN DE WET
10. DANKZEGGING EN VOORBEDE ,EINDIGEND MET HET 'ONZE VADER'
11. INZAMELING VAN DE GAVEN
12. VIERING VAN HET AVONDMAAL

Gemeente van onze Here Jezus Christus,

Instelling

Als gemeente van Jezus Christus zijn wij bijeen om naar zijn bevel zijn dood te verkondigen. Hoort vooraf, hoe de instelling van het avondmaal beschreven wordt in het heilig Evangelie:

Terwijl zij aten, nam de Here Jezus een brood, sprak de zegen uit brak het en gaf het aan zijn discipelen en zei: Neemt, eet, dit is mijn lichaam. En Hij nam een beker, sprak de dankzegging uit en gaf hun die en zei: Drinkt allen daaruit. Want dit is het bloed van mijn verbond, dat voor velen vergoten wordt tot vergeving van zonden. Doch Ik zeg u, Ik zal van nu aan voorzeker niet meer van deze vrucht van de wijnstok drinken, tot de dag dat Ik haar met u nieuw zal drinken in het koninkrijk van mijn Vader (Mat. 26:26-29).

Gedachtenis

Zo gedenken wij dat de Here Jezus aan het kruis zijn lichaam en zijn bloed gegeven heeft voor de zijnen. In grote liefde voor ons heeft Hij Zich geofferd, zodat wij niet zouden sterven maar leven. Het avondmaal richt onze aandacht op deze zelfvergave van de Here. Het vervult ons met schaamte om onze zonden en het vervult ons ook met dankbaarheid, vanwege zijn verzoenende liefde.

Gemeenschap en verwachting

Het avondmaal dat wij in de gemeente vieren, is ook een maaltijd van gemeenschap en van toekomstverwachting. Wij genieten aan deze tafel samen de vreugde van de eenheid met Christus en met elkaar. Vanuit de viering van het avondmaal willen wij elkaar in de gemeente helpen en dienen.

Tegelijk verwachten wij de terugkeer van de Here Jezus. Het avondmaal dat wij vieren in de kerk, is een voorbereiding op de viering van de bruiloft van het Lam. Straks zal de Here Jezus met ons de wijn nieuw drinken in het koninkrijk van zijn Vader. Daarom mogen wij het avondmaal ook niet achteloos en zonder oprecht geloof vieren, maar in eerbied voor God en in heilige, gespannen verwachting. Straks zal de Here alle tranen van onze ogen afwissen, aan alle gebrokenheid en nood zal een einde gekomen zijn, en Hij zal alles zijn in allen.

Gebed

Here, onze God en Vader, wij danken U voor het geschenk van het avondmaal. Wij prijzen U voor de liefde van Christus: dat Hij Zich-zelf voor ons overgaf tot in & dood Wij belijden onze schuld en danken U voor de vergeving van onze zonden. Nu wij dit avondmaal vieren, bidden wij U: zend ons uw Heilige Geest, die Here is en levend maakt, zodat wij met het ware hemelse brood gevoed mogen worden.

Aan dit avondmaal mogen wij uitzien naar de terugkeer van de Here Jezus, naar de bruiloft van het Lam, als wij samen met alle heiligen mogen genieten van de eeuwige vreugde met Hem. Wil ons met dat vooruitzicht troosten en bemoedigen, als wij in ons leven van nu moeite, schuld en gebrokenheid ervaren. Hoort U ons gebed in Jezus' naam. Amen.

Geloofsbelijdenis

(volgt Apostolische Geloofsbelijdenis of Geloofsbelijdenis van Nicea-Constantinopel, gesproken of gezongen)

Opwekking

Dit brood en deze wijn zijn tekenen van het lichaam en bloed van de Here Jezus. Laten wij daarom onze harten richten op Hem, onze Here. Hij zetelt in de hemel, en tegelijk is Hij de Gastheer aan deze tafel.

Viering

Het brood dat wij breken, is de gemeenschap met het lichaam van Christus. De beker met wijn, de beker van de dankzegging, is de gemeenschap met het bloed van Christus. Neemt dit brood en deze beker, eet en drinkt, gedenkt en gelooft dat onze Here Jezus Christus zijn lichaam en bloed gegeven heeft tot een volkomen verzoening van al onze zonden.

[Tijdens de communie kan vocaal en/of instrumentaal worden gemusiceerd]

Dankzegging en dankgebed

Laten wij de Here met dankzegging prijzen. Boe zal Hij die zelfs zijn eigen Zoon niet gespaard maar voor ons allen overgegeven heeft, ons met Hem ook niet alle dingen schenken? Wie zal uitverkorenen van God beschuldigen? God is het die rechtvaardigt, wie zal veroordelen? Christus Jezus is de gestorvene, wat meer is: de opgewekte, die aan de rechterhand van God is, die ook voor ons pleit. Niets zal ons scheiden van de liefde van God, welke is in Christus Jezus, onze Here.

Here onze God, wij danken U hartelijk voor de viering van dit avondmaal. U maakt ons er zeker van dat wij in Jezus Christus vergeving van onze zonden hebben en eeuwig leven. Geeft U ons door uw Heilige Geest een oprecht geloof. Geef ons de kracht om in ons leven te vechten tegen zonde en aanvechting. Doe ons uitzien naar de dag van Christus. Vervult U al uw beloften. Dit alles bidden wij U om Christus' wil. Amen.

Lied

(De avondmaalsviering wordt besloten met het zingen van bijvoorbeeld Psalm 103,107, 113-1 IS.)

treffen allereerst het taalgebruik. In het huidige formulier stoor ik mij aan lange en onbegrijpelijk klinkende zinnen. Het huidige formulier - hoe mooi van inhoud ook - vertoont onmiskenbaar de neiging om te veel in één zin te willen zeggen, die daar te lang en te ingewikkeld van wordt.

Ook de woordkeus roept vragen op. Eén voorbeeld. Ook in de nieuwe formulieren treffen we hier en daar het woord 'verkwikking' aan. Is dit nog helder Nederlands? Ik kan me voorstellen dat heel wat gemiddelde Nederlanders bij 'verkwikking' denken aan verontreiniging van rivieren en havenslib door zware metalen.

Er is nog iets wat mij hindert. Ik vind het moeilijk om het te schrijven want het klinkt zo gauw oneerbiedig. Het gaat mij om het veelvuldig volledig weergeven van de naam 'onze Here Jezus Christus'. Al voorlezend struikel je er soms haast over. Ik noem als voorbeeld de openingszinnen: "Gemeente van onze Here Jezus Christus, de apostel Paulus beschrijft de instelling van het heilig avondmaal door onze Here Jezus Christus..." Dat is onmiddellijk na elkaar twee keer de volledige naam van onze Here. Hetzelfde gebeurt met de naam 'uw/zijn geliefde Zoon Jezus Christus'. Vooral in de gebeden voor en na de viering wordt die aanspraak twee keer kort na elkaar herhaald. In het lange formulier worden alleen al deze beide namen samen tien keer gebruikt.

Ten overvloede: het is goed om de naam van onze Heiland veel en vaak te gebruiken, ook in het formulier. Maar laat het niet oneerbiedig worden. En wissel dus af.

Deze zwakheden in het taalgebruik doen het verlangen opkomen naar heldere, goed lopende teksten. Aan teksten die tientallen jaren mee zullen gaan en heel vaak gelezen worden, moeten hoge eisen gesteld worden wat betreft leesbaarheid en doorzichtigheid. Op dit punt schieten de huidige formulieren, ook de

ontwerpen, naar mijn smaak nog te kort. Ik hoop vurig dat de synode, alvorens de formulieren vast te stellen en op te nemen in een uitgave, deze teksten laat herschrijven door een team van gereformeerde neerlandici met gevoel voor (liturgische) taal.

Avondmaal: tweemaal per zondag?

Hoe denken deputaten over het verschijnsel om de avondmaalsviering in de middagdienst nog eens te herhalen? Zij laten zich daar niet expliciet over uit. De middagdienst komt wel aan de orde in een afzonderlijk hoofdstuk van hun rapport. Daarin pleiten zij ervoor het eigen karakter van de middagdienst, namelijk dat van 'leerdienst', weer duidelijker uit te laten komen. Waarschijnlijk moet deze visie consequenties hebben voor de avondmaalsviering. Het valt ook op dat deputaten in de door hen voorgestelde 'Orde van dienst C' 's morgens wel het avondmaal opnemen, maar 's middags niet.

Getuigt onze praktijk van avondmaal vieren tijdens beide diensten niet van een zekere krampachtigheid? Liturgisch gezien is de middagviering vaak niet mooi. In de eerste plaats is het voor een groot deel van de gemeente een herhaling van wat die morgen al is geweest. Bovendien is het aantal deelnemers doorgaans klein, het grootste deel van de gemeente blijft toeschouwer.

Wat is er eigenlijk op tegen om, bij een frequentere viering, de viering eenmaal per zondag te doen plaatsvinden? De praktijk in de gereformeerde kerk te Bergschenhoek is een goed voorbeeld. Daar viert de gemeente al sinds jaar en dag elf keer per jaar het avondmaal, beurtelings in de morgen- en de middagdienst. De meeste gemeenteleden nemen dus elf keer per jaar deel. En gemeenteleden die moeten werken of op kleine kinderen pas-

sen, kunnen als regel nog altijd vijf of zes keer per jaar meevieren.

En nu de doop nog...

Veel van de bezwaren die gelden ten aanzien van de avondmaalsliturgie, gelden ook voor de liturgie bij de doop. In tegenstelling tot het sacrament van het avondmaal wordt het sacrament van de doop wel wekelijks bediend. Weliswaar zijn er niet elke week dopelingen. Maar gemeenten met veel jonge gezinnen benaderen soms de wekelijkse doopsbediening toch behoorlijk. En dan is het dus altijd hetzelfde formulier. Het wordt dan wel moeilijk voor de gemeenteleden om ernaar te luisteren. En voor predikanten om het nog aandachtig en rustig voor te lezen.

Ook deputaten hebben oog voor dit knelpunt. Zij stellen namelijk aan de synode voor om nieuwe deputaten te benoemen die onder meer als opdracht krijgen om 'verder te werken aan de eventuele herziening van het doopformulier'. Dit voorstel verdient ondersteuning!

Ds. K. de Vries is predikant van de Gereformeerde Kerk van Alphen aan den Rijn.

M meditatief

*Zij vielen neer en bewezen
Hem hulde*

(Mat. 2,11)

Rijzend Licht heeft uitstraling. Je komt in beweging. Wijzen klimmen op kamelen voor een lange reis.

Maar niet iedereen beweegt. Ze vragen het nu al voor de derde keer. 'Waar is de Koning der Joden, die geboren is?' Soldaten staan bij de poort. Winkeliers staan voor hun winkel. Maar Jeruzalem weet van niets. Wie zoeken die rijke buitenlanders?

Niet iedereen beweegt. Herodes ligt op z'n rustbank. Zijn leven lang heeft hij op het goede paard gewed. Trouw aan Rome. Een beloning in natura. Koning over het land der Joden. Leven als een vorst in Jeruzalem.

'Koning, hoog bezoek. Magiërs uit het Oosten trekken

door de stad. Kraambezoek voor een Koning der Joden.' Herodes verslikt zich. Het klamme me e t breekt hem uit. De koning der Joden? Paniek. Wie? Wat? Waar?

Snel de deskundigen erbij. Zonder een spier te vertrekken dreunen zij het antwoord op. 'Te Bethlehem, in Judea. Heeft Micha het niet zelf gezegd? Uit u zal een leidsman voortkomen, die mijn volk Israël weiden zal.'

Niemand beweegt. Op dit hoogtepunt, valt alles stil. Een Koning geboren! Een Herder die zijn volk wil weiden. Maar hier staat alles stil. Harten kloppen even traag. Wel het weten. Maar geen bewogenheid. Kan uit het Oosten iets goeds komen?

Niemand beweegt. Wijzen kamen door een achterdeur. Herodes is in kerststemming: 'ik wil er alles van weten.

Van de ster. En het kind.' Hij wenst hun het beste voor onderweg. Maar gaat niet mee. De schriftgeleerden ook niet. Stilstand in Jeruzalem. Niet vooruit te branden.

Beweging. Een reis naar Bethlehem, De laatste kilometers van hun reis. Blijdschap keert terug. 'Daar staat hij'. Maar de ster staat niet stil. Hij beweegt. En brengt hen bij de Koning der Joden.

Ze spreken geen woord. Ze doen het enige, wat je doet als je zo dichtbij bent: op de knieën. Aanbidding en huldebijds. De laatste beweging op hun lange reis. Op de knieën God danken voor zoveel vernedering.

*God in het vlees verschenen.
Kom jij in beweging?*

Ds. J.H. Smit is predikant van de Gereformeerde Kerk van Brunssum.

LEEF ALS KIND

VAN JE HEMELSE VADER

Een nieuw jaar – een nieuwe start

Dat **k** gemakkelijk **gezegd**: Leef **a l** kind van je hemelse Vader. Komt dat op **huisbezoek** ter sprake, dan zul je het daar gauw mee eens zijn. Maar het wordt moeilijker als je het moet waarmaken. Dan blijft het er vaak bij. Of het komt te weinig uit de verf.

Ik weet dat velen van ons hiermee zitten. Je be-seft heel goed dat God beslag legt op ons hele leven. God komt toe dat we Hem dankbaar eren. We moeten dat in ons leven laten zien. Maar het lukt veel te weinig en daar heb je moeite mee.

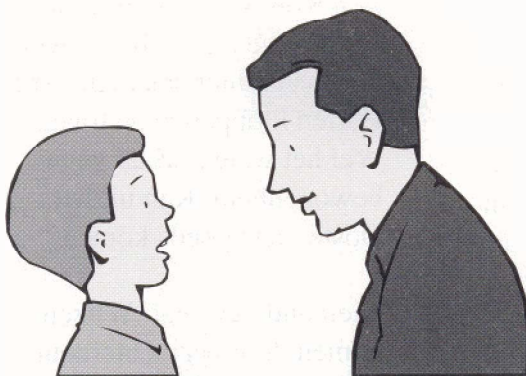
Juist het beeld Vader-kind kan ons hierin verder helpen.

Vader – kind

Als je als vader en kind met elkaar omgaat, wat is dan het belangrijkste? Dat je van elkaar houdt? Of dat je als vader gezag hebt en dat je als kind moet luisteren?

Natuurlijk het eerste, dat je **van** elkaar houdt. Een vader die niet van z'n kind houdt, kan met z'n gezag wel inpakken. Een kind dat niet van z'n vader houdt, zal ook niets **voor** z'n vader overhebben. **Voorop** staat dus dat je van elkaar houdt.

Zo is ook de band met onze hemelse Vader. Voordat Hij zijn geboden noemt betuigt Hij ons eerst **zijn** liefde. 'Ik ben de Here, je God, ik ben bij je om te redden', **zo** begint Hij de tien geboden. En het belangrijkste dat Hij van ons vraagt is dan ook ons hart. Houd je van God, dan heb je veel voor Hem over. **Dan**

doe je graag wat Hij van je verwacht.

En als je van elkaar houdt, voel je je ook veilig. Als je wat fout gedaan hebt, heb je misschien het gevoel dat je moet wegkruipen, omdat je bang bent. Maar **voor** je eigen vader (en/of moeder) hoeft je niet bang te zijn. Je weet: ze laten me niet vallen.

W wandelen met God

Dat geldt ook van je hemelse Vader! Je mag er van uitgaan: Vader houdt van mij, **Hij** accepteert mij mals ik **ben**. Hij pakt mij niet op m'n fouten **maar** helpt me juist verder. Hij doet dat nog veel meer dan aardse vaders. **Kijk** maar naar de Here Jezus en je voelt **hoeveel** God om je geeft!

Daarom hoef ik onder mijn tekort niet gebukt te gaan, maar mag ik juist blij zijn met **z'n** Vader! In plaats van te vragen: Heb ik nu wel genoeg gedaan voor God?, zou je je dus ook kunnen afvragen: Heb ik wel voldoende **vertrouwen** in God en ben ik wel echt blij met zijn liefde en genade?

Man – vrouw

Hoe kun je als je bezig bent bewust om God denken? Als je op je werk moet concentreren kun je toch niet tegelijk aan God denken?

Toch maakt het groot verschil voor **wie** je aan het werk bent. Het voelt anders of je voor je werkgever bezig bent **of voor** je eigen man of vrouw. Het is ook anders wanneer je chef je precies controleert of wanneer hij veel aan je **toevertrouwt**. Dat geeft direct verschil in sfeer, in hoe je je erbij voelt. Dat merk je zonder dat je daar bewust over hoeft na te denken.

Soortgelijke verschillen zijn er ook in hoe je je voelt bij God. Dat merk je zonder dat je daar bewust over hoeft na te denken.

Zo maakt het ook verschil of je voor God bezig bent of alleen om geld te verdienen. Als je wat voor God doet, voel je iets van een **band** met God. Misschien niet bewust, maar toch.

Gaat het je **alleen** om geld dan is er van een band geen sprake. Je bent puur zakelijk alleen **voor** jezelf bezig.

Hierbij is **belangrijk hoe je je** God voorstelt. Komt God voor je gevoel dicht bij een controlerende chef of is Hij echt een Vader voor je die om je geeft? In het eerste geval kun je gauw denken dat je het nooit goed genoeg doet. Dat kan je bang en somber maken. Maar bij **God als Vader kun** je je prettig voelen. Net zoals **wanneer** je wat doet voor je eigen **man** of vrouw. Je vindt het fijn en je vertrouwt erop dat je werk gewaardeerd wordt. Daar kun je je **ruim** en blij bij voelen.

Bijbelse voorbeelden

In de bijbel zien we genoeg voorbeelden van mensen die een goede band met God hebben. Ze vertrouwen op God en **zijn** blij met Hem. God laat blijken dat Hij dat mooi vindt.

Neem Abraham. Van hem lezen we: Abram vertrouwde op de Heer en de Heer zag **daarin** een **bewijs** van zijn oprechtheid.'

Denk aan David. Hij heet **ondanks** z'n misstappen de man naar Gods hart, **omdat hij**, anders **dan** Saul, echt om God **geeft**.²

Wat een vertrouwen spreekt **eruit** als **hij in** Psalm 26 zegt: Doe **mij** recht, Heer, **want** ik heb rechtvaardig geleefd; ik heb onwankelbaar vertrouwen in u.³

Daniël **bidt elke dag drie keer** tot God. Z'n vijanden pakken hem erop, **maar** God redt hem uit de muil **van** de leeuwen.

Als God hem **een** visioen over de toekomst geeft, **begint** de engel met tot hem te zeggen: Daniël, God heeft je **lief**.⁴

Of Petrus. De **Here** vraagt hem: Houd je van mij? En dan **antwoordt** hij: **Heer, u weet alles, u weet toch**

ook dat ik van u houd.'

Dan moeten we wel echt om God geven en dat ook laten blijken. Ga je toch de fout **in en** ben je teleurgesteld in jezelf, dan mag je van God vertrouwen dat Hij je **kent**. God weet **alles**, ook dat je toch wel van Hem houdt.

Dat zegt Johannes: **Kinderen, we** moeten niet liefhebben **met** mooie woorden, maar waarachtig liefhebben, met daden. Daaraan kunnen **we** weten of we de waarheid toebehoren en of we met een genist hart voor **God** kunnen staan, ook al klaagt ons hart ons aan. Want God is groter dan ons hart: hij **weet** al-
l e ~ . ~

Niet dat we van onszelf goed doen. We danken het aan **de** Here Jezus. **Hij** was gehoorzaam tot in de dood **aan een kruis**. Daarom heeft God hem hoog verheven.' God heeft hoogste waardering voor Jezus' **werk**. Daarom wil Hij ook ons werk, al is het gebrekkig, waarderen. Als **wij** maar van **Hem** houden, nog veel meer houdt Hij van ons!

Praktisch

Om zo'n band **met** God **te beleven**, **ook in** je werk, moet je er **van** tijd tot tijd wel **uitdrukkelijk** bij stilstaan. Alken als je die band onderhoudt en van tijd tot tijd bewust meemaakt, kan **de sfeer ervan** je **ook** onbewust bijblijven.

Dat betekent **dagelijks tijd vrijmaken** voor God. Doe je bijbel open en hoor de stem van **je** hemelse **Vader**. Je mag je als zijn kind **erdoor** laten bemoedigen, **troosten** en **aansporen**.

Een moment voel je bewust de band met **God**. Je voelt je gesterkt. De Here zal je **ook** helpen. Zo **kun** je samen met Hem de dag weer in. In je werk en al wat je **meemaakt**. 's Avonds kijk je er weer op terug en je mag **het** alles **weer** voorleggen aan de Here.

Fijn dat het kan, leven als kind van je hemelse Vader, dankzij Jezus Christus.

¹ Genesis 15:6. In de aangehaalde teksten is de vertaling Groot Nieuws 1996 weergegeven.

² 1 Samuël 13:14; Handelingen 13:22.

³ Psalm 26:1

⁴ Daniël 10:10.

⁵ Johannes 21:17.

⁶ 1 Johannes 3:18vv.

⁷ Filippienzen 2:8v.

Ds. J. Luiten is predikant van de Gereformeerde Kerk van Alkmaar.

DE DOODSTRAF IN GODS WET

RD. Anderson

Achtergronden

In Nederland is tegenwoordig meer dan 50 procent van de bevolking voor de doodstraf. Het is mijns inziens een goede ontwikkeling dat over dit onderwerp nagedacht wordt, en dat er meer en meer ingezien wordt dat de doodstraf een Bijbels gegeven is. Toch blijven er bij velen vragen over. Hoe dan? Wat zegt de Bijbel nu precies over dit onderwerp? In de volgende bladzijden hoop ik hier iets over te zeggen. Eerst wil ik een grondslag leggen door te spreken over wat de Bijbel zegt over rechtspraak in het algemeen.

Rechtspraak in de Bijbel

In Rom. 12:19 zegt de apostel Paulus: *Wreekt **zelf** niet, geliefden, maar laat plaats voor de toorn, want er staat geschreven: **Mij** komt de wraak toe, Ik zal het vergelden, spreekt de Here.* Paulus citeert uit Deut. 32:35. In hoofdstuk 13 van deze brief aan de Romeinen legt Paulus uit *hoe* de Here (**onder** meer) **het** kwade vergeldt, met name, door middel van de overheden. **Paulus** zegt, er is *geen overheid dan door God en die er zijn, zijn door God gesteld.* En hij past dat toe door te **waarschuwen** dat overheidspersonen optreden namens God om misdaad te straffen. Sterker nog, de overheid **staat in de dienst van God als toornende wreekster voor Rem die kwaad bedrijft** (Rom. 13:4).

Twee punten **zijn** hier van belang. 1) De Bijbel geeft aan dat *elke* overheid dienst doet namens God. Net zoals bij ons hier in Nederland, had de Romeinse overheid dat niet

door. Maar zelfs een niet Christelijke overheid staat **onbewust** in de dienst van God om misdaad te vergelden. Het kernpunt is het feit dat God van elke overheid rekenschap zal vragen op de jongste dag. Bent u naar **Mijn wil opgetreden tegen misdaad** **en hebt u** misdaad **zelfs** toegestaan? Het is duidelijk dat de regering van Nederland met **een** mondvul tanden zal staan - denk alleen aan het gedoogbeleid m.b.t. drugs en prostitutie. Denk aan het toestaan **van** moord **op** ongeboren kinderen! Denk aan het promoten van homoseksualiteits als alternatieve levensstijl.

2) De dienst die **ook** onze regering (met haar rechtsorganen) doet voor God is om **op te treden als** zijn **wreekster** tegen het **kwaad**. God heeft overheden in deze wereld gegeven om allereerst zijn **wraak** uit te oefenen tegen misdaad. Dat is hun primaire taak.

Nu is het wel zo dat wanneer wij dat woord "wraak" horen, wij het

een negatieve klank geven. Dat komt omdat wij **gelijk denken** aan **persoonlijke wraak** die **noch** in onze maatschappij, noch in de Bijbel **toegestaan** is. Nee, persoonlijke wraak mag absoluut niet. Maar wanneer de overheid een misdadiger straf oplegt, is dat wel in de Bijbelse **zin** "wraak".

Waarom? Straf-geven in de Bijbel heeft altijd te maken met rechtzetting. Wanneer **een** misdaad is gepleegd, is **iemand** benadeeld. Dit nadeel moet, door **middel** van straf, rechtgezet worden. De straf moet van gelijke waarde **zijn** als het **nadeel** van de misdaad. Vandaar dat **Vrouwe Justitia** een weegschaal in

Vrouwe Justitia

haar linkerhand draagt. Een misdaad **brengt** de **schaal uit balans**, de gepaste straf moet de schaal **weer in balans brengen**.

Oog om oog

Gepaste straf is niet altijd het terug-betalen wat je eventueel gestolen hebt. Er was **ook** nadeel en ongerustheid door de misdaad zelf, om niet te spreken van andere consequenties. Vandaar dat de Here, bijvoorbeeld, als de gepaste **maf** op diefstal het tweevoudig terugbetalen stelt (Exod. 22:7). Het betalen van het gestolene met een boete **van** 100% is de **wraak**, de vergelding, die de Here vraagt voor het slachtoffer. De boete wordt dan **niet** aan de regering **betaald**, maar aan het slachtoffer. Hij **was** degene die benadeeld werd door de misdaad! Dat is **rechtzetten**.

Dit **principe** vormt ook de achtergrond voor de uitspraak in de Bijbel: Oog **om oog**, tand **om tand** (Deut. 19:21). Met andere woorden, elke misdaad moet een gepaste straf krijgen. Het is **een** uitspraak met een juridische kontekst. Vandaar dat de Here Jezus zich fel tegen de Farizeeërs keerde wanneer zij deze uitspraak gebruikten om *persoonlijke* wraak te rechtvaardigen (Matt. 5:38-39).

Nu is het **wel** zo dat deze uitspraak (oog om oog) en het principe van rechtzetten betekent dat bij het aanbrengen van lichamelijk letsel, het slachtoffer hetzelfde letsel mag eisen als straf. Als je buurman je van je **rechteroog** beroofd heeft, dan heb je, volgens Gods wet, het recht om bij de rechter **zijn rechteroog** op te eisen (Lev. 24:19-20; Exod. 21:23-25). Dit klinkt even gruwelijk, maar wij moeten wel beseffen dat dit **in** de praktijk haast nooit gebeurde.

Waarom niet? Omdat, hoewel dit principe ten **grondslag** ligt aan de op te leggen straf, de Here het slachtoffer de mogelijkheid geeft om de wedervergelding om te rekenen in een boete. Met **andere** woorden, in plaats van het eisen van de rechteroog **van** de dader, mag je een (**geld**)boete van hem vragen.

Het slachtoffer heeft natuurlijk veel meer aan een boete (die **hij** krijgt - niet de regering) dan aan het **rechteroog** van de dader - daar kan hij niets mee! Straks zal ik iets meer zeggen over deze mogelijkheid tot ruiling als wij het hebben over de toepassing van de doodstraf.

Wat ik hier nog wil opmerken is dat ook **het** evangelie gebaseerd **is** op deze principes. Wat ik tot nu toe gezegd heb raakt de **kern** van de boodschap van de Bijbel. God is volledig rechtvaardig en Hij maakt zich **druk** om rechtzetting van het kwade. Er **moet** een gepaste straf komen op het kwade. Dat geldt ook voor het evangelie. Op de jongste dag, wanneer de Here God als rechter over deze wereld zal optreden, kan Hij geen zonden zomaar kwijtschelden. Ook moet Hij alle zonde tegen zijn eigen heiligheid vergelden. De enige manier om onder zijn straf uit te komen is Jezus Christus te **vragen** of Hij die straf voor ons **wil** betalen. Dat heeft Hij gedaan in zijn kruisiging. Door geloof in Hem te stellen, mogen wij onze schuld met zijn onschuld ruilen. Hij betaalt onze straf. Hij draagt Gods terechte **wraak** op onze zonde.

De **principes** die God ingesteld heeft voor het afhandelen van maatschappelijke misdaad, zijn precies dezelfde principes die spelen bij de boodschap van het evangelie. Als **wij** geen oog meer hebben **voor** het ene, zullen wij ook op den duur het andere niet meer zien zitten. Hoe wij tegen de **rechtzetting** in onze maatschappij aankijken zal directe invloed hebben op hoe wij tegen het evangelie aankijken.

Vervanging van de doodstraf in Gods wet

Al wordt de mogelijkheid tot vervanging van de letterlijk opgelegde straf weinig besproken in de Bijbel, er zijn vele indirecte aanwijzingen hiervan. (Wij moeten niet vergeten dat de "**boeken van Mozes**" alleen een *selectie* bevatten

van de wetten die God aan Mozes openbaarde.)¹

Deze mogelijkheid tot **vervanging** geldt ook bij bepaalde **misdaaden** waar de doodstraf op staat. In **Exod.** 21:29vv lezen wij dat als de eigenaar van een rund dat bekend staat als gevaarlijk, dat rund niet goed bewaakt en het iemand doodt, dan zal het rund gedood worden en krijgt zijn eigenaar - de doodstraf opgelegd. Maar dan lezen wij in vers 30:

Indien hem een zoengeld opgelegd wordt, dan zal hij alles wat hem opgelegd wordt, als losprijs voor zijn leven geven.

De aanklager (het naaste familielid van het slachtoffer) mag dus in **plaats van de doodstraf** een geldboete eisen.

Uit het boek *Spreuken* leren wij dat dezelfde mogelijkheid tot **omrekening** bestond bij overspel. De opgelegde **straf** voor overspel is de doodstraf (Lev. 20:10; Deut. 22:22). Spr. 6:32-35 (vgl. 13:7-8) waarschuwt ons dat in een rechtszaak voor overspel de **aanklager** (de **gekwetste** huwelijkspartner) zo kwaad zou kunnen zijn dat hij niet eens zoengeld in plaats van de doodstraf wil ontvangen. Het recht om de officiële opgelegde straf te laten doorgaan ligt wel bij de aanklager.

Wie overspel pleegt met t en vrouw, is verstandeloos; wie dit doet, richt zichzelf te gronde. ... Want jaloersheid is vuurgloed in een man, hij kent geen mededogen ten dage der wraak (d.w.z. bij de rechtszaak) hij aanvaardt geen enkel zoenmiddel,

en blijft onverbiddelijk, al geef je een nog zo groot geschenk. (d.w.z. al biedt je een vermogen aan als zoengeld)

Toch zijn er ook **sommige** misdaden waarvan de Here **gezegd heeft** dat **geen** enkel zoengeld aanvaard mag worden. Wij lezen in **Num. 35:31vv.**

Gij zult voor het leven van een doodslager, die des doods schuldig is, geen losgeld aannemen, maar hij zal zeker gedood worden. Gij zult evenmin losgeld aannemen voor iemand die naar zijn vrijstad gevlucht is, opdat hij zou mogen terugkeren om in zijn land te wonen vóór de dood van de priester. Zo zult gij het land waarin gij woont, niet ontwijden, wan? bloed, dat ontwijdt het land, en voor het land kan ten aanzien van het bloed dat daarin vergoten is, geen verzoening worden gedaan dan door het bloed van degene, die het vergoten heeft.

In de context gaat het hier om moord met voorbedacht. **Num.35:22vv** laat zien dat bij **doodslag** per ongeluk de dader naar een **vrijstad** mag gaan waar hij moet leven tot de dood van de hogepriester (Zie verder hierover de volgende aflevering).

Doodstraf verplicht

De vraag rijst bij ons op, waarom de straf op deze misdaad niet omgerekend mag worden in een boete? Zou het iets te maken hebben met het feit dat de mens het **beeld van** God is? God wordt zelf in zijn eer aangetast door **moord**. Zijn beeld wordt omgebracht. Deze overweging komt nadrukkelijker sprake bij het stellen van de doodstraf op moord in **Gen. 9:6**.

Wie des mensen bloed vergiet, diens bloed zal door de mens vergoten worden, want naar het beeld Gods heeft Hij de mens gemaakt.

Waren er andere misdaden waarvoor de doodstraf **verplicht** was? Gezien het feit dat het aan de aanklager overgelaten **was** om te kie-

zen voor een geldboete, **kunnen wij** ervan uitgaan dat waar er **geen** directe aanklager is, de opgelegde straf zal moeten gelden. Dit geldt toch zeker voor misdaden waar de aanklager **eigenlijk** God zelf is, **d.w.z.** bij openlijke misdaden tegen God zoals openlijke afgoderij (Deut. 13; Lev. 20:2); het vloeken (Lev. 24:10vv; vgl. **Heid.Cat.** vla 100); hekserij (Lev. 20:6, 27; Exod. 22:18) en het werken op de sabbat (Exod. 31:15).

Zulke zonden **tegen** de Here zelf als **misdaden** rekenen **zal** natuurlijk alleen voorkomen in een maatschappij die overduidelijk **christelijk** is.

Er is ook de vraag gesteld of het wijs zou zijn om ons **voor** de doodstraf in te spannen in een maatschappij die niet **christelijk** is. Brengt dat geen gevaren met zich **mee**? Zou een **onchristelijk** rechtssysteem geen misbruik **kunnen** maken van zo'n straf? Het simpele antwoord hierop is dat voor de apostel Paulus dit argument niet **kon** opwegen tegen het principe van **rechtzetting** dat de **H m** zelf gegeven heeft, een principe dat het recht van de uitoefening **van** de doodstraf noodzakelijk inhoudt. In Rom. 13:4, nadat Paulus **gezegd** heeft dat alk overheden door God **gesteld zijn om Gods wraak/vergeldding** over het kwaad te brengen, zegt hij ...

Indien gij kwaad doet, wees dan bevreesd; want zij (de overheid) draagt het zwaard niet tevergeefs; zij staat immers in de dienst van God als toornende wreekster voor hem, die kwaad bedrijft.

Het zwaard was in de oudheid (en vandaag nog) het symbool van het handhaven **van** recht **tot en met** de **zwaarste** straf, de doodstraf (waar **het zwaard** voor gebruikt moest worden). Vandaar dat Vrouwe Justitia niet alleen een weegschaal in haar linkerhand draagt, maar

ook een zwaard in haar rechterhand.

Misbruik van de **doodstraf** kan, zoals bij alles, nog voorkomen. De Here zal op de jongste dag ook de rechters hiervoor verantwoordelijk houden. Maar dat weerhoudt Paulus niet om te stellen dat zelfs heidense overheden de verantwoordelijkheid dragen om terecht gebruik van de doodstraf te **maken**. Vergeet niet dat Paulus zelf uiteindelijk (onterecht) de doodstraf kreeg **opgelegd** door de Romeinse overheid!

Doodstraf en vergeving

Hoe zou je als christelijke rechter moeten handelen als de misdadiger niet alleen toegeeft de misdaad gepleegd te hebben, maar ook om vergeving vraagt? Dit argument wordt nogal vaak gebruikt, niet alleen om de doodstraf tegen te spreken, maar eigenlijk - als je erover nadenkt - elke maatschappelijke straf in gevallen van berouw en vergeving af te doen. Het **probleem** lijkt zich toe te spitsen in geval van de doodstraf omdat het leven van de berouwvolle misdadiger weggenomen wordt, terwijl als dat **berouw echt** is, **hij** (zij?) **geen** gevaar voor de maatschappij meer vormt.

De kronkel in de redenering ligt bij die laatste zin. Straf in de Bijbel is er niet **op** gericht om potentiële gevaren in de maatschappij uit de weg te mimen. Dat idee ligt wel achter ons moderne systeem van **gevangenisstraf**. **Wij** stoppen die boze mensen achter de tralies. Dat geeft ons een veilig gevoel. Zoals wij **in** het voorgaande al gezien hebben, gaat het in de Bijbel om rechtzetting. Misdaad wordt gestraft om het opgelopen nadeel **van** het slachtoffer te vergoeden. Dit is Bijbelse **vergelding**.

De Here verwacht **dan** ook dat bij oprecht berouw over een **gepleegde** zonde of misdaad, **er** ook de **begeerte** is om **die zonde recht te zetten**. Rechtzetting hoort bij het **vragen** van vergeving. Het één kan

niet zonder het ander. Vandaar dat de Here bepaalde, dat wanneer iemand een schuldoffer in de tempel wilde brengen om daar vergeving te vragen voor zonde die begaan **was tegen** het eigendom van een ander, rechtzetting eerst moest plaats vinden (Lev. 6:1-7). Pas na de betaling **van** de vergoeding (en, in dit geval, de 20% boete voor meened) mocht de misdadiger naar de **tempel** om **vergeving te vragen** (Lev. 6:5). De **betaling** van de **d m** de wet geëiste rechtzetting is voorwaarde voor vergeving van de **Here**.

En dat principe blijft voor ons vandaag gelden. Eerst moeten wij onze zonden **tegen onze naasten** goedmaken voordat wij **naar de Here** **durven gaan** om vergeving **ervoor** te vragen. Dit principe geldt zowel in het algemeen als in het bijzonder **wanneer een bepaalde straf door de rechter opgelegd is**. Wij mogen nooit zomaar vergeving **voor** onze zonden **van de Here vragen**. Het is **wel** zo dat wij niet meer de bemiddeling **van een priester** nodig hebben, noch een offerdier. Als wij vergeving van onze zonden **willen** hebben **mogen** wij **God direct** daarom bidden door bemiddeling **van** onze hogepriester Jezus Christus. Hij is ook tegelijk ons **"offerdier."** Hij is voor onze zonden gestorven, **geofferd** aan het **kruis**. Maar het principe geldt nog. Eerst onze zonden goedmaken met onze naaste, dan pas bidden om vergeving.

Dit principe moet ook gelden wanneer de rechtzetting die **tegen** ons geëist is, de doodstraf is. Zo kon de apostel Paulus voor de rechter **verklaren**:

Indien ik echter schuldig ben en een halsmisdadig gepleegd heb, verzet ik mij niet tegen een doodvonnis. (Hand. 25:11a)

In het geval dat de doodstraf terecht tegen ons geëist is, **zullen** wij, al zou het moeilijk zijn, onze gepaste straf **aanvaarden** als de door God **bepaalde** rechtzetting voor onze

misdadig. Zodoende zullen wij oprecht berouw voor die misdaad bewijzen. En de doodstraf zullen wij ook kunnen **aanvaarden** omdat wij weten dat er in Christus ook vergeving is. En die vergeving betekent dat onze Here onze ziel wil ontvangen en ons verzekeren **van** de belofte van een eeuwig leven met Hem in de heerlijkheid.

Deze principes houden ook in dat als wij ooit zo in wnde vallen dat wij een **halsmisdadig** (volgens Gods wet) plegen, **wij** nog **altijd** bereid zullen zijn om de consequenties daarvan uit geloof te aanvaarden. Als onze maatschappij een andere (wat mildere) straf van ons eist, dan zullen **wij** alsnog beseffen dat God wat anders bepaald **heeft**. In geloof zal er alsnog een diep besef zijn van de **ernst** van onze misdaad voor Gods ogen, en de bereidheid - als wij in andere omstandigheden zouden verkeren - om zijn straf te aanvaarden. Toch mogen wij **Hem** dan danken dat Hij, in deze omstandigheden, **ons** van die **geëiste** straf vrij stelt. Dat moet dan leiden tot des te meer nederigheid tegenover Hem, en een vurige begeerte om Hem voortaan in dit leven van **harte** te dienen.

¹ Wij weten, bijvoorbeeld, dat God vele wetten aan Abraham gaf (Gen. 26:5), maar niet één daarvan is voor ons bewaard (hoewel wij mogen aannemen dat de wetten aan Israël gegeven geen wezenlijke afwijking daarvan waren). In de tweede plaats wordt er in vele passages van het Oude Testament melding gemaakt van "wonen van Mozes" die nergens in de eerste vijf boeken van de Bijbel terug te vinden zijn, vgl. 2 Kron. 30:16; Ezra 6:18; Neh. 10:32vv.

Ds. R.D. Anderson is predikant van de Gereformeerde Kerk van Valkenburg.

UIT DE KERKEN

Persbericht

Bralectah en CBB geven bijbels dagboek uit voor slechtzienden en Minden

Het bijbels dagboek 'Kracht voor elke dag', een uitgave van De Vuurbaak in Barneveld, biedt voor elke dag een overdenking aan de hand van een bijbeltekst. De overdenkingen zijn geschreven door diverse predikanten uit de vrijgemaakte Gereformeerde Kerken.

De CBB, Christelijke Bibliotheek voor Blinden en Slechtzienden in Ermelo geeft het bijbels dagboek 'Kracht voor elke dag 1999' in grootletter en in braille uit. Bibliotheek Bralectah, Gereformeerde Bibliotheek voor mensen met een leeshandicap in Steenwijk, draagt zorg voor de uitgave op geluidscassette. Zo kan iedereen die om wat voor reden dan ook moeite heeft met lezen, kennis nemen van de inhoud van 'Kracht voor elke dag 1999'.

De grootletter- en brailleversie zijn te bestellen bij de CBB (tel. 0341-551014) en de gesproken versie is te bestellen bij Bibliotheek Bralectah (tel. 0521-515946).

VRAGEN ROND DE UITBREIDING VAN ONZE GEZANGENBUNDEL

A.L.Th. de Bruijne/G.J. van Middelkoop

LITURGIE EN GEMEENTE

De vorige maand gaven we aandacht aan de besluiten van Ommen en Berkel over een uitbreiding van onze gezangenbundel. We namen de rapporten van deputaten Ommen en Berkel door. Daarna keken we naar de reacties binnen de kerken.

We constateerden, dat de vragen over het invoeren van nieuwe gezangen ons sterk kunnen bezighouden, omdat ons zingen in de kerk zoveel te maken heeft met onze geloofsovertuiging en geloofservaring. In de twee volgende artikelen vertellen we wat deputaten erdienst hebben gedaan en waarom ze voor deze aanpak kozen. Vandaag een verhaal waarin naar voren komt welke vragen en bezwaren h de kerken leven. spraken met mevrouw N.M. van Zijlekom-van Veen te Pijnacker, ds. A. Boersma te Schildwolde en ds. P.L. Storm te Rijnsburg. Van de heer en mevrouw Vreugdenhil-Busstra te Pijnacker kregen we een schriftelijke reactie op een aantal vragen. Voor alle duidelijkheid: deze mensen waren nog niet op de hoogte van wat deputaten zeiden in de voorgaande twee artikelen.

Waarom deze keus van liederen?

Marian Van Zijlekom was lid van de Liedboekcommissie van Pijnacker-Nootdorp. In opdracht van de kerkenraad heeft deze commissie zich bezig gehouden met de voorgestelde gezangen. Zij hebben vóór 1 april aan deputaten laten weten dat zij in de korte tijd die ze hadden 65 liederen hebben kunnen toetsen. Tot haar verdriet heeft de commis-

sie 51 van deze 65 te licht bevonden. Hoe kijkt mevrouw Van Zijlekom in het algemeen tegen uitbreiding van onze gezangenbundel aan?

Marian van Zijlekom: Ik sta zelf heel open voor nieuwe gezangen en ben positief over een uitbreiding. Ik denk dat het deputatenrapport 1995 een heel goede aanzet was om tot een verantwoorde uitbreiding te komen. Maar wat er nu uit het deputaatschap is gekomen, valt mij heel

erg tegen. Wat Berkel heeft gevraagd is voor mijn gevoel veel ruimer dan het Liedboek. Waarom alleen het Liedboek en waarom deze keuze van 255? Berkel had al problemen met het voorstel van 106 Gezangen en vroeg om meer onderbouwing. Van deputaten was dan te verwachten geweest, dat ze de keuze van de liederen die ze nu voorstellen duidelijk onderbouwde. Ik vind dat vooral op het punt van de schriftuurlijkheid heel erg mager en onduidelijk. Wat ik vooral belangrijk vind, is de vraag: welke criteria gebruik je om de schriftuurlijkheid van een lied te toetsen? En kijk je dan naar de gemaakte keuze van deputaten, dan zijn daar heel wat liederen waar ik mijn vragen bij heb. Verschil van mening over criteria is best mogelijk, maar dan moet je daarover wel kunnen praten.

Hoe moeten kerken toetsen?

Ds. A. Boersma was lid van de synode van Berkel en heeft de besprekingen over de uitbreiding van de gezangenbundel daar meegemaakt. In Reformanda van 30 september schreef hij over wat zijns inziens de bedoelingen van Berkel zijn geweest. Hij meent dat deputaten hadden meten kiezen voor een soepele en beweeglijke aanpak. Nu hebben ze door hun keuze voor een vrijgemaakte versie van het Liedboek de zaak voor minstens vier jaar dichtgetimmerd. Ook kun je de vraag stellen of de kerken door het grote aantal niet worden overvraagd. En bij het beproeven van de voorgestelde gezangen moeten deputaten de kerken behulpzaam zijn door duidelijke richtlijnen te formuleren. Op dit moment hebben

we te maken mei twee sets richtlijnen: die welke door Kampen 1975 zijn vastgesteld en die welke het vorige deputatenrapport voorstelde. De huidige deputaten sluiten zich aan bij de laatste en noemen de eerste niet meer. Dat is verwarrend en niet correct. Verder gaven deputaten geen verantwoording over hun keuze. Dit alles maakt de klus waar de kerken voor stam wel erg gecompliceerd. De hele gang van zaken roept een gevoel van teleurstelling op.

Wat wil ds. Boersma daar nu over zeggen?

Ds. Boersma: In de eerste plaats een inhoudelijke opmerking: we moeten toch vooral een goede plaats aan de Psalmen blijven geven. Gezangen komen daar bij. En die moeten een hele directe aansluiting hebben bij het Woord van de HERE. Daarom zou je allereerst moeten kijken naar berijmingen van Schriftgedeelten.

Als je dan kijkt naar hoe het nu gaat, dan vind ik de beperking tot het Liedboek jammer. De opdracht van Berkel was breder. Niet voor niets was het deputaatschap zo samengesteld, dat mensen van diverse disciplines een zelfstandige keuze konden maken uit allerlei materiaal. Door de praktische keuze voor het Liedboek loop je gevaar dat je aan andere liederen straks helemaal niet meer toekomt. Ik vind dat een beetje een gemiste kans. Ik sta positief tegenover de aansluiting bij liederen uit de schat der eeuwen, maar ik sta kritisch tegenover de liederen die de laatste halve eeuw zijn gemaakt. Ik vraag me zelfs af of het wijs is aan te sluiten bij een Liedboek van dertig jaar geleden, waarop men in de kerken waar het voor was bestemd vandaag een beetje uitgekeken is.

Mijn grootste moeite is, dat deputaten de kerken onvoldoende helpen met het toetsen. Toen onze kerkenraad vroeg naar de criteria en een toelichting op de keuze, werden we verwezen naar een interviewtje in het Nederlands Dagblad. Dat maakt de ontvankelijkheid bij een kerken-

raad niet groter. In de gemeente leven behoorlijk wat bezwaren. Inhoudelijk staan sommige liederen mijlenver af van de beleving van de broeders en zusters en van de kinderen, zeker bij archaïsch taalgebruik.

Inzake de criteria blijf ik de moeite houden, dat we nu met twee series zitten, waar we nog geen keuze uit hebben gemaakt. Deputaten werken met de laatste, die eigenlijk een proefversie zijn. Met welk instrument moeten de kerken nu toetsen? En wat bedoelen we eigenlijk met Schriftgetrouwheid? Dat is een enorm rekbaar begrip.

Marian Van Zuijlekom: Dat merk je ook bij de hantering van het begrip 'gedenken'. Deputaten Berkel doen dat breder dan deputaten Ormen; dat leidt tot een grotere vrijheid in het omgaan met bepaalde Schriftgedeelten.

Dat roept de vraag op of je het criterium van Schriftgetrouwheid toch niet nader moet specificeren.

Een gezamenlijk project bedreigd

Ook ds. P.L. Storm maakte deel uit van de synode van Berkel. Hoe kijkt hij tegen de ontwikkelingen aan?

Ds. Storm: Dat deputaten in december kwamen met een selectie van 255 Liedboekliederen, was voor mij een verrassing. Op grond van de gang van zaken in Berkel had ik iets heel anders verwacht. Sinds die tijd is die verbazing alleen maar toegenomen, over de manier waarop deputaten de instructie van de synode hebben opgevat en uitgevoerd. Als je de besluiten nog eens terugleest, kan ik me wel voorstellen dat je er meer kanten mee op kunt. Synodebesluiten groeien tijdens de vergadering, en iedereen weet ter vergadering wat er met het betreffende besluit bedoeld is. Mensen die er naderhand mee moeten werken en alleen de tekst van het besluit hebben, kunnen er soms toch twee of drie kanten mee uit. Maar ik vind dat de kant die depu-

taten uit zijn gegaan eigenlijk niet te verdedigen is.

Ik ben geen tegenstander van gezangen. Ik vind het een mooi werk voor gereformeerde kerken om te werken aan het liedboek voor de kerk en ik hoop op verdere uitbreiding, ook breder dan alleen met Schriftberijmingen. Ik vind dat dit een mooi gezamenlijk project van de kerken moet zijn. Mijn grootste bezwaar tegen deputaten is, dat die gezamenlijkheid van het project niet tot zijn recht komt. En dat hun aanpak die gezamenlijkheid in gevaar brengt. Er wordt een grote hoeveelheid liederen over de kerken uitgestort uit een liedcultuur die op zich binnen de kerken niet bekend is. Hoe moet je daar kennis van gaan nemen? Dan begint er van alles fout te gaan. Veel mensen willen best meer gezangen, maar moet het nu met zoveel liederen uit één hoek? De opdracht van de synode was, om ook in andere bundels en liedculturen te kijken en ook mensen te vragen te gaan dichten. Zo koersen we aan op een liedboek van honderden en honderden liederen. Is dat wat de synode voor ogen stond? En krijg je dan een bundel waar je echt met elkaar in thuis bent? Ook met het Liedboek is dat in de kerken waar het voor bestemd was niet gelukt; het functioneert daar maar zeer ten dele. De Psalmen blijken er daar ook onder te lijden. Dat moeten wij toch niet zo krijgen. Daarom is een sterker selecteren nodig.

Een groot probleem vind ik, dat de kerken zo verschillend omgaan met de voorstellen. Er zijn kerken die alles gelijk ongetoetst zijn gaan zingen. En er zijn ook kerken die tegen de Liedboek-selectie zijn, maar helemaal niets doen: niet zingen, niet toetsen en geen bezwaar indienen. Ik denk, dat je er wel mee aan het werk moet en dan ook positief: we moeten uitkomen bij een fijne bundel waarmee je met elkaar verder kunt. En dat mooie project moet je samen doen als kerk. Dat moet niet in handen komen van deskundigen, maar daar moet je als

kerken samen in mee kunnen doen. Deskundigen hebben daarin een dienende functie. Zij moeten niet vragen die uit de kerken gesteld worden direct afschieten, omdat de kritische vrager de laatste liturgische literatuur niet gelezen heeft. Dat bederft de discussie in de kerken en dat bederft een **gezamenlijk** project.

Zijn de voorgestelde liederen voluit Schriftgetrouw?

De heer en mevrouw Vreugdenhil hebben hun kritiek over het rapport studiedeputaten eredienst voor een deel al neergelegd in Berkel. Nadat deputaten eredienst hun voorstel van 255 liederen uit het Liedboek deden, hebben zij hun vragen en bezwaren over de inhoud van die liederen op een rijtje gezet in het boekje 'Lied tegen het licht'. Wat is hun belangrijkste punt?

De heer en mevrouw Vreugdenhil: Ons hoofdbezwaar is dat een groot deel van de aangeboden liederen onderdelen bevatten die niet kloppen met Schrift en belijdenis, of die verhinderen Schrift en belijdenis goed te verstaan. We hebben daarvan voorbeelden gegeven in een **k**-zwaarschrift dat we in **Berkel** hebben ingediend en in ons cahier 'Lied tegen het Licht'. Volgens ons **zou** dan **ook** het belangrijkste punt van discussie **moeten** zijn de vraag naar de **schriftuurlijkheid** van de **aangeboden liederenselectie**. Daarover bemerken wij op grote schaal **verontrusting**. We moeten er goed voor **uitkijken**, dat **we** om de muzikale en poëtische kwaliteiten de inhoudelijke minder **zwaar** laten **w**-gen.

Verder vinden wij dat de keuze voor het Liedboek in **strijd** is met het besluit van Berkel dat we ons niet **moeten** vervreemden **van** andere christenen. Via het Liedboek wordt namelijk niet **zozeer** aansluiting bereikt bij hen die we voluit herkennen d's **medechristenenen**, maar juist bij kerken waar velerlei dwaling verkondigd mag worden (iets wat volgens ons in een heel

aantal gekozen liederen dan ook te merken is).

De manier waarop deputaten tot nog toe met de inhoudelijke kritiek omgaan, geeft ons ook moeite. Zij reageren er niet of nauwelijks op. Bijna een jaar na presentatie van de selectie wordt eindelijk een deel ervan besproken in hun rapport. De overige kritiek, ook wat al in Berkel is ingediend of wat de kerken vóór april 1998 hebben ingediend, willen ze laten liggen tot 2002. De boodschap tot de bezwaarde **broeders** is voornamelijk: gaat u **toch** rustig zingen, wij hebben de toetsing wel gedaan.

Hoe zie je de uitspraken van Berkel?

Deputaten eredienst hebben de uitspraken van Berkel op een bepaalde wijze opgevat en zijn vanuit die opvatting aan het werk gegaan. Zij lezen de opdracht van de synode in het licht van het deputatenrapport, dat in hun oog op de synode een goed onthaal heeft gekregen. Hoe kijkt u daar tegen aan?

Ds. Boersma: De criteria die het vorige **deputaatschap** voorstelde zijn niet overgenomen en niet vastgesteld door de synode. Het was **een studierapport** waarover flink heen en weer gesproken is, maar dat niet kerkelijk is aanvaard en tot richtsnoer voor verder handelen **gemaakt**.

Ds. Storm: **Een deputatenrapport** is een **rapport** dat **een** kerkelijke beslissing **voorbereidt**. **Zo'n** rapport heeft geen status, tenzij de kerkelijke vergadering dat **nadrukkelijk** uitspreekt **en** in de **besluitvorming** opneemt, zoals dat bijvoorbeeld is gebeurd met de nota **over** de toeëigening des heils. Ten aanzien van het deputatenrapport eredienst heeft de synode gezegd dat het een momentopname was van de **stand** van de bezinning binnen de **kerken**. Dat is in de Acta opgenomen (artikel 63). Het deputatenrapport leverde mooi **materiaal**. **In** het licht daarvan

moest ook nog **eens** worden nagedacht over de criteria. **En tegelijk** moesten deputaten ook praktisch aan het **werk**. **Maar** niet zo maar: want de bundel van 106 riep veel vragen op. Eigenlijk dezelfde, bezwaren die je nu hoort. De opdracht was: daar mag nog wel eens goed naar gekeken worden en die **moeten** goed verantwoord worden naar de kerken. Ik had dan ook de verwachting: we **krijgen** straks een gescreende proefbundel van wat toen aan de synode was aangeboden. Daar zullen dan wel enige liederen **zijn** afgevallen. En dat wordt toegelicht aan de kerken, zoals we dat vroeger ook gedaan hebben. De kerkeraden **kunnen** dat checken, ze kunnen dat uitproberen. **Mijn** verwachting was: een royale proefbundel, dat wordt straks iets van 80, 90 liederen, dus twee keer w groot als we nu hebben. En dan heb je er een hele klus aan om dat als kerken inhoudelijk goed te bekijken en er over na te denken. En vandaar uit verder te gaan nadenken en te gaan uitbouwen. Want de synode heeft gekozen voor een langdurig project. Dat heeft iets heel fraais. Maar deputaten hebben het bekijken van de 106 Gezangen losgemaakt van het werken aan een royale **proefbundel**. Terwijl het laatste naar mijn beleving bedoeld was als een nadere concretisering van het eerste. Maar je hebt natuurlijk te maken met de tekst van een besluit. Daar kun je inderdaad soms een andere kant mee op **dan** een vergadering voor ogen stond. Dat heeft in dit geval te maken **met** het feit dat er ter vergadering in het **voorige** gende **commissievoorstel** een verzoek tot aanvulling werd verwerkt van een lid van de vergadering. Die aanvulling beoogde te voorkomen, dat de opgedragen nadere bestudering van alle **kritiek** op de voorgedragen 106 Gezangen ertoe zou leiden, dat de kerken voorlopig niets te beproeven en te zingen zouden krijgen. Vandaar de ingevlochten klem op het 'zo spoedig mogelijk' aanbieden van een 'royale proefbundel' om zo 'in de eerste behoef-

te te voorzien'. Maar ja, het zegt iets over de zwakte van een zo ontstaan synodebesluit, als anderen er sen ander verhaal van kunnen gaan maken, zonder dat de feitelijke tekst **van** het besluit dat verhaal lo-genstraft.

De heer en mevrouw Vreugdenhil: **Berkel** heeft het rapport van deputaten erediens gekwalificeerd als een momentopname in een bezinning die verder moest gaan. Er werden ernstige vragen gesteld bij de uitgangspunten van het rapport, bij de interpretatie van de bijbelse gegevens en bij de getrokken conclusies. Maar de synode heeft die, samen met **schriftelijk** ingebrachte bezwaren, ter verwerking doorgeschoven naar de nieuwe deputaten. Ook sprak de synode uit, dat het werk met **betrekking** tot het **formuleren** van criteria moest worden voortgezet.

Verder hinken de voorstellen van **Berkel** wat op twee gedachten. In het oorspronkelijke **commissie**-voorstel werd aanbevolen om hard door te lopen op de weg van **studiedeputaten**, maar na bespreking is dit voorstel op twee cruciale punten veranderd. **Allereerst** werd toegevoegd, dat de criteria van Kampen vooralsnog gehandhaafd bleven. Verder **kregen** deputaten nadrukkelijk de opdracht de ingebrachte kritiek te verwerken. Een belangrijk deel van de **synodeleden** wilde dus eerst bezinning, terwijl **een** ander deel **gauw** verder wilde. De spanning tussen die twee 'vleugels' is terug te vinden in het besluit. **Berkel gaf** zo wel ruimte voor **een** bundel op proef, maar vooralsnog binnen de beproefde kaders zoals die al door Kampen **waren vastgelegd**.

De inhoudelijke bezinning is gestopt

Marian Van Zuijlekom: Mijn indruk van **Berkel** is, dat de 106 Gezangen nog eens goed bekeken moesten worden en dat dan met

name naar de criteria moest worden gekeken, dat er een onderbouwing moest komen. En het rare is dat een deel van die gezangen nu niet in de selectie Pt, zonder dat duidelijk is **waarom** die niet zijn goedgekeurd. Naar **mijn** idee heeft **Berkel** gezegd: het is prima om in de lijn **van** het rapport door te gaan, maar werk dat nu concreet uit, met name **ook** ten aanzien van de criteria. Maar uiteindelijk heeft het werk van deputaten geen enkele verdieping opgeleverd ten opzichte van het werk van eerdere deputaten. En dat had ik gehoopt en verwacht.

Ds. Storm: De inhoudelijke **bezinning** is eigenlijk gestopt, terwijl dat niet de bedoeling was.

Marian Van Zuijlekom: Dat geldt zeker ook ten aanzien van het begrip 'gedenken'. Wat is gedenken op een bijbelse manier? **Studiedeputaten** 1995 zien het gedenken van het verleden in het perspectief staan van wat je er vandaag mee kunt doen. De huidige deputaten selecteerden nu liederen waarin bijvoorbeeld het feit van kerst wordt bezongen maar niet de betekenis voor nu. Terwijl je had **mogen** verwachten, dat de globale **uitwerking** van **studiedeputaten** in een rapport per lied concreet was **gemaakt**. Die verdieping is er niet **gekomen**. Er is **gewoon** een boek met liederen aangeboden.

Ds. Boersma: Het is niet terecht om te zeggen, dat **Berkel** het **studierapport** heeft goedgekeurd en dat je daar niet **meer** achter terug mag. Er liggen nog een heel aantal open einden, waarover **we** nog eens **moeten** doorpraten met elkaar.

Ds. Storm: Ik vraag me nu af of de instructie niet nauwkeuriger had moeten **zijn**. Hadden **we** het niet anders **moeten** doen? Er zijn **synodeleden** van toen die zich afvragen: hebben wij dit op ons **geweten**?

Het lijkt volstrekt legitiem om te

zeggen: we hebben toen in alle oprechtheid gemeend dat het zo me est, maar als je nu ziet hoe dat concreet wordt uitgewerkt, dan hadden we dat toch niet zo met en hebben.

Lag de fout niet bij de synode zelf en bij de synodecommissie, die ten echt inhoudelijke discussie over het rapport hebben ontweken, waarna een aantal voorstellen sec door de vergadering geloodst zijn?

Ds. Storm: Er was sprake van te-gengestelde meningen en de voorstellen boden toen inderdaad een uitweg, waarvan je achteraf zegt: we zijn inhoudelijk tekort geschooten. De komende synode moet dat dan ook niet verder uitstellen. We **zijn** in **Berkel** wat de liturgische zaken betreft teveel de inhoudelijke discussie met elkaar uit de weg gegaan wanneer een organisatorische overeenstemming mogelijk bleek.

De formulering dat het rapport een momentopname is van de bezinning in de kerken is dus zeer terecht en er moet dus nog het een en ander nader uitkristalliseren?

Ds. Boersma: Ja, en dan mag je de verdere **bezinning** vandaag niet doodslaan door een **beroep** op het **rapport**. En evenmin door te zeggen dat je met de theologische vooronderstellingen van de dichters niets te **maken** hebt.

Je zou dus kunnen zeggen: als wij samen verder willen komen moeten we dat doen zoals ds. Storm dat zei, in een gezamenlijk project. En een van de zorgelijke dingen vandaag is, dat we over iets wat bedoelt ons samen te binden in een rijkere lof voor de HERE nu uit elkaar dreigen te vallen. Dun moet je de tijd nemen om elkaar te bevragen en elkaar iets uit te leggen. Dan heb je meer tijd nodig om de basis met elkaar grondig door te praten, maar dan kom je verder dan wanneer je nu iets doordruwt.

Berkel: openheid of bepaalde koers?

Een andere vraag is: houdt de opdracht om ook te kijken naar het Liedboek 2000 in, dat de synode een inhoudelijke keus heeft gemaakt voor de Liedboektraditie zoals deputaten dat hebben opgevat?

Ds. Boersma en ds. Storm: Zeggen ze dat??

Marian Van Zijlekom: Het is maar één van de wegen die worden genoemd.

Ds. Boersma: Er was sprake van 'onder meer' streven naar een **waarnemerschap**, dus beslist geen keus in één richting.

Ds. Storm: Het is één van de mogelijkheden en staat in het kader van een brede zoektocht naar waar je allemaal bruikbaar materiaal kunt vinden voor je eigen kerkboek. In het waarnemerschap in de zestiger jaren door H.J. Schilder en H. de Jong in opdracht van onze synode bij de totstandkoming van de IKB hield toch ook niet in, dat de kerken daarmee bij voorbaat al zeiden: die kant moet het op? Ik snap niet hoe je dat er van kunt maken.

Wat mij nu dwars zit is dit: waar de synode in feite gekozen heeft voor een voorzichtige benadering, die je nog nergens op vastlegt, wordt dat nu door deputaten omgedraaid tot een progressief beleid in één bepaalde richting. Dat zet de synode van Berkel, met al zijn fouten en gebreken, op de kop.

De heer en mevrouw Vreugdenhil: De meeste synodeleden wisten hoogstens dat er aan het 'Liedboek 2000' gewerkt werd, maar waren onbekend met de daar vertegenwoordigde liedtraditie. Berkel had het trouwens alleen over een **waarnemerschap**, dat ingesteld moest worden met het oog op de oriëntatie op het werk van anderen. Dat is **wat anders dan aansluiting**.

We kunnen dit deel van het gesprek dus afronden met deze vaststelling: deputaten hebben zich bezonnen over de aanpak die zij moesten kie-

zen en geconcludeerd, dat het deputatenrapporten de opstelling van de synode hen in deze richting wезen. En dat bovendien ook de voorgestelde criteria hen inhoudelijk die kant uitwezen. En bij vragen over hun aanpak, verwijzen ze naar de synode. Maar onze gesprekspartners van vandaag zeggen met nadruk: nee, dat zat beslist niet in dat synodebesluit.

Volgende week praten we met hen door over andere punten van kritiek.

UIT DE KERKEN

Beroepbaar*

Kandidaten:

H.B. Bondt, Oostercluft 59,8332

DB Steenwijk, 0521-516409

E. Rupke, Wortmanstraat 414,8265

AR Kampen, 038-3331512

M.F. Verhoeff, Heemskerckstraat

91,8023 VJ Zwolle, 0384541238

K. van Hoek, Oudestraat 78-1,8261

CT Kampen, 038-3313568

Verder is beroepbaar

Dr. B.A. Zuiddam, Rutgerskamp

74,3853 ES Ermelo, 0341-563802

Eveneens zijn beroepbaar de volgende predikanten:

C. van Breemen, Westercluft 192,

8332 AK Steenwijk, 0521-519008

J. de Wolf, Mignonpad 22, 3816 ET

Amersfoort, 033-4728793

P.F. Lameris, Curiestraat 42,7909

BT Hoogeveen 0528-233481.

* Nieuwe opgaven en wijzigingen: H.Prins, tel. 038-3331335

Ook verkrijgbaar bij de boekhandel

Drs. P. Groenenberg (red.)

Gelovig Denken

Twaalf hoofdstukken over onderwerpen voor vereniging, bijbelkring of persoonlijk gebruik. Met gesprekspunten.

Geb. 204 pag., f 28,00

Oosterbaan & Le Cointre B.V.

Postbus 25, 4460 AA Goes, Telefoon 0113-215591

HOTEN • VAN RIETSCHOTEN • VAN RIETSCHOTEN • VAN RIETSCHOTEN • VAN

BOEKHANDEL

Uw boekenbestellijn 010-4820488

VAN RIETSCHOTEN

Keizerswaard 8, 3078 AM Rotterdam. Winkelcentrum Keizerswaard

HOTEN • VAN RIETSCHOTEN • VAN RIETSCHOTEN • VAN RIETSCHOTEN • VAN

MENGELBERG OVER REMBRANDT

W.L. Meijer

K
KUNST

In het kader van het 'Jaar met de bijbel' (september 1998 - september 1999) levert ook *Het Rembrandthuis* zijn bijdrage. Dit Amsterdamse museum organiseert een combi: een tentoonstelling in een tentoonstelling. Vooreerst krijgen we alle prenten van Rembrandt te zien die verband houden met de bijbel en de christelijke traditie, de apocriefen en de heiligen inbegrepen. Maar midden in de zaal waar dit overzicht aan de wanden prijkt, is een open kabinet gebouwd met een selectie van negentien nieuwtestamentische prenten. Dat levert een tweede expositie op.

De keuze van negentien etsen is het werk van Willem Mengelberg (1871-1951). Deze Nederlandse componist schreef ter gelegenheid van de grote Rembrandt-herdenking van 1906 een muziekstuk dat destijds in de Amsterdamse Stadschouwburg werd uitgevoerd. Hierbij vervulden de prenten een onmisbare rol. Ze waren op glas gereproduceerd en werden vertoond met behulp van een toverlantaarn (de voorganger van onze dia-projector). Tegelijkertijd 'begeleidde' Mengelbergs muziek de lichtbeelden.

Wel, het museum is erin geslaagd de situatie van 1906 zeer bevredigend na te bootsen. In het verduisterde kabinet wordt Mengelbergs compositie ten gehore gebracht, terwijl steeds als een onderwerp muzikaal 'aan & beurt is', de betreffende prent in het donker helder oplicht.

Vrije 'Improvisatie'

Wat deze tentoonstelling in de tentoonstelling ons aanreikt is een zeer samengesteld belevingskader. In

1906 had kunsthistorisch juist een wisseling van de wacht plaatsgevonden. Door een overvloed aan archiefmateriaal slaagden wetenschappers er niet in een overtuigend beeld van de Hollandse grootmeester te schetsen. Dit lukte een jongere stroming wel, maar deze maakte Rembrandt bijna los uit het raam van zijn tijd. Onder invloed van de beweging van Tachtig wilden de vernieuwers Rembrandt vooral 'van binnen uit' verstaan. Mengelberg moest dus zelf maar zien hoe hij een enigszins verantwoorde samenhang in het bijbelse oeuvre van Rembrandt zou aanbrengen.

In zijn compositie kitst hij voor een rooms-katholieke, verkondigende invalshoek, waarbij de ets *De drie Kruisen* de centrale plaats krijgt. Zijn vertrekpunt neemt hij in een tweetal prenten, *De blinde Tobias* en *David in gebed*. Hiermee symboliseert hij zowel de duisternis van de menselijke situatie als de bede om vergeving. De figuur van Christus bindt de verschillende 'taferelen' tot een geheel samen. De kruisdood wordt verbeeld door een uitbarsting van 'universeel verdriet'. Het stuk eindigt met het *Sterfbed van Maria*. De titel van het geheel luidt: *Improvisationen über*

Rembrandt, *Christus in Emmaüs*. Ets, 1634. Museum het Rembrandthuis. (Eén van de negentien prenten waarvoor Mengelberg zich liet inspireren)

eine Original-Melodie zu Radierungen von Rembrandt (Improvisaties over een oorspronkelijke melodie bij etsen van Rembrandt). Al hanteert Mengelberg, naar zijn eigen woorden, een 'zeer vrij' opgevatte improvisatievorm, hij ontwikkelt uit één hoofdthema de verschillende sub-thema's en motieven. Terwijl Mengelberg in deze tijd sterk onder invloed van Mahler werkt, probeert hij tevens iets van de oude stijl van Rembrandt te benaderen. Zowel artistiek als spiritueel is hier natuurlijk meer over te zeggen dan een beknopte aankondiging toelaat. Al was het alleen maar de opmerking dat het Rembrandt-

onderzoek vandaag bijna een eeuw verder is. Eén ding lijkt me echter **duidelijk**. Mengelberg benadert in zijn eigen muziek **Rembrandts** verkondigende *intentie* dichter dan in het lied dat onder zijn leiding bij dezelfde herdenking tot klinken werd gebracht. Het **was een hymne waarin** niet Christus ~~maar~~ Rembrandt de hoogste eer ontving:

*O Rembrandt, dra ontstegen aan de walmen
Van 't kort bestaan,
Hoor-aan onze aardse stem, wier verre galmen
Als dank en bede tot u gaan.¹*

Materiaal voor het onderwijs

Bij de **tentoonstelling** is ditmaal geen catalogus uitgebracht. Wie toch iets dergelijks zoekt, kan voor de eerste expositie terecht in de uitgave *Het Rembrandthuis, de prenten, tekeningen en schilderijen* (afdeling 'Bijbelse voorstellingen'). Bij de **tentoonstelling** in de tentoonstelling is een CD voorhanden

met **Mengelbergs** compositie, uitgevoerd door het Orkest van het Oosten onder leiding van Jaap van Zweden. Naast deze illustratieve **muziek** bevat de **CD** tevens het bekende programmatische **muziek**-stuk van Moussorgsky (1839-1881) *Schilderijen van een tentoonstelling*. Bovendien is er een prachtig boekje in opgenomen met een **inleiding** van Frits Zwart en **20 reproducties met informatie** (de vermeide 19 etsen, plus een geëst zelfportret van Rembrandt). In de **museumwinkel** slechts f 34,95. Ook is er al enige tijd een **CD-ROM** beschikbaar met alle bijbelse voorstellingen van Rembrandt. Hierop kan men niet alleen doorklikken naar een toelichting op de kunstwerken, ~~maar~~ ook ~~naar~~ de relevante bijbeigedeelten, zelfs in **verschillende** vertalingen. Wie met deze benadering nog niet **vertrouwd is**, kan in het **museum** zelf aan de slag. Deze uitgave is geknipt voor de schoolmediatheek en kost in de museumwinkel slechts f 34,95.

Verder is er een **lespakket** (dat ook

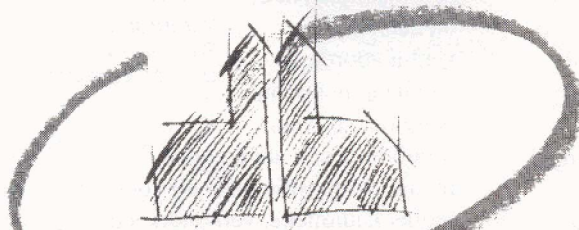
geschikt is voor kinderen die niet **bij** de bijbel zijn opgegroeid). Te bestellen bij Aernout **Hagen** van de educatieve dienst (f 27,50, tel. 020-5200400 / fax 020-5200401 / email: museum@rembrandthuis.nl). Kosten voor een rondleiding, maximaal per twintig personen: f 50,- (exclusief entree). Wie bedenkt dat er ook nog een speurtocht is, een **kinderprent**, en een kleurwedstrijd, beseft dat dit museum er alles aan doet om zoveel mogelijk mensen op de een of andere wijze bij de bijbel te betrekken.

Deze **combi-tentoonstelling** duurt tot en met 14 februari.

¹ Jeroen Boomgaard, *We verloren zoon, Rembrandts en de Nederlandse kunstgeschiedschrijving*. Amsterdam 1995, p. 149 en 227 n.39.

W.L. Meijer is parttime docent Kunst- en cultuurgeschiedenis aan de Gereformeerde Hogeschool te Zwolle en auteur van verschillende publicaties op dat gebied.

donatus

Verzekert
van Avondmaalstel tot Zadeldak
alles onder uw kerkelijk dak!

Verzekerd zijn bij Donatus is een geruststellend gevoel.
At sinds 1852 dé verzekeraar voor uw kerkelijke eigendommen,
maar ook voor al uw andere verzekeringsaangelegenheden.
Vraag vrijblijvend onze brochure of offerte of maak een afspraak voor
een vrijblijvend persoonlijk gesprek.

Postbus 500
5240 AM Rosmalen

Hoff van Hollantlaan 8
Tel. 073 5221700 - Fax 073 5221717

G E L O O F W A A R D I G V E R Z E K E R D

ZICHT OP EEN SPOOR VAN LICHT

H. Veldman

B boekbespreking

T.D.Bouma schreef (weer) een curieus boek. Het gaat opnieuw over de Franse filosoof/theoloog **Jacobus Faber Stapulensis** (ca. 1458-1536), wiens evangelische invloed op de Nederlanden in Bouma's vorige boek beschreven werd (zie bespreking in *De Reformatie*, jg. 72, p. 263-264). Nu vraagt deze **stug** doorwerkende onderzoeker onze aandacht voor de visie van Faber Stapulensis op een aantal middeleeuwse lichtpunten. **Kerkhistorisch** zijn we nog steeds geneigd van 'duistere middeleeuwen' te spreken, maar dat lijkt volgens Bouma meer een koppige traditie dan dat zoiets echt klopt met de werkelijkheid van toen. **Hij** meent in het spoor van Faber Stapulensis een behoorlijke serie lichtpunten te mogen **aanwijzen**. Dit in **contrast** met het humanisme dat spreekt van een 'hiaat van duizend jaar' in de geschiedenis, waartegen Bouma/Faber opmerken: 'alsof Gods hand niet bij machte was in duistere tijden lichten te stellen langs de **weg**, die Hij met Zijn kinderen gaat'. **Welke** zijn die lichten?

Het verhaal begint bij de voor menigeen onbekende figuur van **Pseudo-Dionysius de Areopagiet** (ca. 500) en loopt verder door naar mannen als **Alcuïnus** en **Bertramus**, leiders in de Karolingische 'reformatie'. Daarna blijft het licht nog zwakjes gloeien in de 'hoge' middeleeuwen bij geestelijke leiders als **Hugo** en **Richard van St. Victor** en de bizarre bekeerde ijveraar (ex-moslim!) **Raymundus Lullus** – tot tenslotte de **Moderne Devotie** haar **vroomheidsglans** vertoont. We krijgen in dat verband behalve over **Geert Groote** vrij veel info over de interessante **figuur** van de **devote Gerard Zerbolt** van Zutphen, door

Bouma getypeerd als 'onderbouwer en propagator van nieuwe **vroomheid**'. De laatst vermelde vertegenwoordiger van het middeleeuwse licht is Nicolaas van Cusa, volgens Bouma een '**vectorisch** denker': dus **groots** en **richtingbepalend**. En daarmee zijn we dan bij de vooravond van de **Reformatie** aangekomen, de tijd van Faber Stapulensis zelf. Die overgang hoeven we bepaald niet als breuklijn te markeren. Want de **Reformatie** is niet in alle opzichten **zo** nieuw. De middeleeuwse **schriftuurlijke** vroomheid is **bewaard** gebleven, ondanks veel bederf in **kerkgering** en kerkleer. En **Faber** heeft er zelf zorg voor gedragen dat een selectie **van** de werken van de lichtende leidlieden van vroeger dagen in de 15e en 16e eeuw in druk verscheen! En dat is het spoor van licht **waar** Bouma ons op laat letten.

Nu moet de lezer intussen niet gaan denken dat de middeleeuwen één en al licht verspreidden – daarvoor waren de lichtpunten nu ook weer niet zo klaar en helder. Het blijkt echt te gaan om kleine lichtpunten die juist in **hun contrast** met de (vaak zelfgekozen) duisternis tot **scherpe confrontatie** met de kerkelijke autoriteiten leidden.

Bouma's boek telt precies 120 bladzijden en is een echt studieboek. Het zet ook aan tot narekenen en **kritisch overwegen**. Om de kritische **noot** in deze boekbespreking niet achterwege te laten wil ik de auteur graag dienen met enkele opmerkingen in verband met zijn bespreking van Dionysius. Het eerste punt is een didactische **aangelegenheid**: de nogal onbekende **Dionysius** (een pseudo-figuur ook **nog**!)

had ik graag wat meer belicht willen zien vanwege de (ware of vermeende) identiteit van deze **monnik** uit de Oosterse **kerk**. Borna laat ons hier teveel in het duister zitten. Maar – en dat is mijn tweede punt – wie dan zelf enige moeite onderneemt, **zoals** ondergetekende dus deed, merkt ook dat Bouma ons niet de volledige Dionysius tekent, maar hem min of meer reduceert tot die figuur die past in de rij van vrmg-middeleeuwse **lichtdragers**. En dan blijkt hij wel een tamelijk gezonde, **d.w.z.** Bijbels-bepaalde leer over God te verkondigen en ook dat hij over de **mens** goede dingen zegt; tevens dat **hij** een **avondmaalsleer** uitdraagt die dichterbij de **Schriften** staat dan bij Rome. Maar zijn mystiek, in combinatie met zijn neoplatonisme, komt niet echt uit de grondverf. En al mag Faber **Stapulensis** deze Dionysius dan **h**paald gezien hebben als een **lichtende** ster (van onbekende identiteit), ik had voor mijn lezers graag een meer-omvattend beeld van deze Dionysius en zijn leer ontvangen. Nu ziet hij **mij** er eigenlijk veel te 'reformatorisch' uit, terwijl hij – volgens kenners – zelfs invloed heeft uitgeoefend op de Scholastiek van Thomas van Aquino. Borna's literatuur betreffende deze figuur is ook maar zeer beperkt gebleven. Nu zal de auteur **mij** kunnen tegenwerpen dat het hem niet om de gehele Dionysius te doen geweest is, maar om zijn lichtfunctie – en dan **ook** nog in de visie van Faber... Maar dan zou breder onderzoek wel eens kunnen uitwijzen dat zelfs de lichtpunten in Dionysius' theologie in een **mystiek-neoplatonische** context thuishoren. En dan krijgen we niet veel meer **dan** 'vals licht' en dus een

'schijn'-vertoning. Is het trouwens niet veelzeggend dat die 'andere Fransman' – ik doel op Calvijn – heel kritisch was tegenover de dionysische geschriften? Hij bestempelde ze als speculatief, armzalig, en onzinnige monnikenpraat. Om een evenwichtig beeld van de betekenis van 'wie dan ook' voor de kerk van alle tijden te schetsen moeten we het wel hebben van een tamelijk volledige tekening van de betreffende figuur. Ze moeten toch wel in hun eigen historische context staan?! Maar dat laat Bournas naar mijn idee wat teveel zitten, om niet te zeggen dat hij de lezer uitnodigt dat zonnodig zelf uit te zoeken. En dat is voor menigeen een 'lichtjaar' te ver. Diezelfde problemen merkt men ook in H. 12 over de laatste middeleeuwer Nicolaas van Cusa. Zijn mystiek getinte ideeën over religieuze vrede in Europa – een soort bovenkerkelijke geloofseenheid met ruimte voor gediscrimineerde Joden en Moslims, onder erkenning van het christendom als N. 1 – worden door Bouma te summier of zelfs onvolledig aangedragen, waardoor de precieze tolerantiegrenzen van die eenheid niet in beeld komen. Nicolaas van Cusa mag 'groots' heten (vectorisch) – maar dan denken we toch in de eerste plaats aan zijn min-of-meer humanistisch vredesideaal! Maar wat is hierin dan precies 'richtinggevend' voor de lezers van vandaag? Of moeten we ons dan beperken tot alleen zijn devote ideeën over God, waarop men overigens ook wel eni-

ge kritiek kan uitoefenen?

Bet boek van Bouma telt dus 120 bladzijden – het hadden er door een bredere opzet wel dubbel zoveel kunnen zijn. Die bredere opzet – en ik wil dat vanuit didactisch oogpunt toch nog eens benadrukken – is ook nodig voor al diegenen die ondanks hun welgemeende belangstelling allerlei middeleeuwse personen niet zomaar even op hun plaats zetten. In de eventueel te raadplegen boeken van L. Praamsma (De Kerk van alle tijden) komen we nog niet de helft van de door Faber en Bouma aangedragen personen tegen. Maar wie graag een echte uitdaging wil aangaan met figuren uit de kerkhistorische middeleeuwen die kan hier vooruit. Bouma heeft er zelf al heel wat energie in gestoken om de weg door het 'donkere oerwoud' te vinden. Hij komt na een moeizame tocht terecht bij Faber Stapulensis die op de drempel van de Reformatie bleef staan. Maar Bouma trekt zelfs nog lijnen door naar Pascal, Schilder en naar de ontsparing door New Age. Zicht op een spoor van licht is een boek waar je mee aan de slag mag. Aanbevolen dus voor doordouwers met een brede blik.

N.a.v.: T.D. Bournas B.S., *Zicht op een spoor van licht. Bijbelse vroomheid in 'duistere' middeleeuwen op aanwijzing van Jacobus Faber Stapulensis. Uitg. De Vuurbaak Barneveld 1997; ISBN 90 5560 110 1; geïllustreerd: prijs f 35,-*

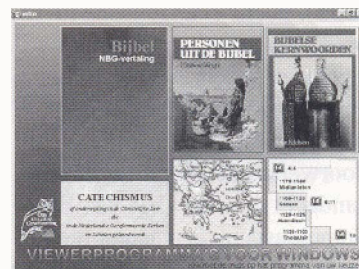
Drs. H. Veldman is docent geschiedenis aan het Gomar College in Groningen.

NBG-Plus

De NBG-Plus wordt inmiddels door veel gezinnen met plezier gebruikt. Wij kunnen u de NBG-Plus, die uitgebreider is dan de concordantie, van harte aanbevelen.

De Heidelbergse Catechismus
De vragen en antwoorden met de honderden bijbeltekstverwijzingen maken het gebruik eenvoudig.

Bijbelse kernwoorden
Een digitaal woordenboek waarin belangrijke bijbelse kernwoorden zijn opgenomen.

Personen uit de Bijbel

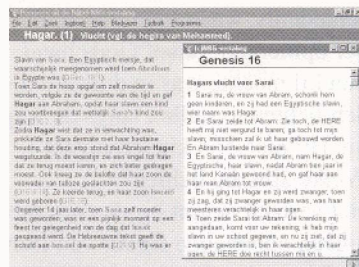
Een programma met meer dan 400 belangrijke persoonsnamen.

De zendingsreizen van Paulus

Een programma met een fraaie kaart met bijbelse plaatsen die bij aanklikken de betreffende reizen van Paulus weergeven.

De Tijdbalken

Door zijn eenvoud handig, is het eenvoudige gebruik van de tijdbalken. Er zijn er drie: De Richteren, de koningen van Juda en de koningen van Israël.

De NBG-vertaling op deze CD-Rom met uitgebreide zoekfuncties geeft binnen enkele seconden de gevraagde teksten ter beschikking, zonder ingewikkelde handelingen. Het kopiëren van teksten naar een ander programma gaat zeer gemakkelijk. Eenvoudig kunt u uw eigen notities bewaren, bewerken en printen. Een programma dat u zonder poespas in staat stelt om bijbelteksten op een eenvoudiger en efficiënter wijze te bestuderen.

Prijs f 150,-

**Uitgeverij
Oosterbaan & Le Cointre**

Postbus 25, 4460 AA Goes

Telefoon 0113-215591

Ds. J. Van Amstel

De rijkdom van de kinderdoop

80 pag., ing. f 10, f5

Dordt in 't kort

- is God afhankelijk van de mens? -

72 pag., ing. f 10, f5

Oosterbaan & Le Cointre B.V.

Postbus 25, 4460 AA Goes, tel. 0113-215591

Binnenkort verkrijgbaar

Verkrijgbaar bij de boekhandel

DE HEER VERSCHIJNT TE MIDDERNACHT

Lied vandeweeek

Het lied 'Der Herr bricht ein zu Mitternacht' verscheen in 1737 in de lutherse bundel *Poetisch-christliche Liedergedanken aus den Sonn- und Festtags-Evangelien und -Episteln einen frommen Rechtsgelehrten*. Deze 'vrome rechtsgeleerde' was Johann Christoph Rube (1665-1746) uit Thüringen. De bundel bevatte liederen bij lezingen uit de evangeliën en de nieuwtestamentische brieven. In de lutherse kerk werd (en wordt) gebruik gemaakt van een 'leesrooster'. Dat is een lijst waarop de schriftlezingen voor de zon- en feestdagen aangegeven staan. Het lied van deze week is gedicht bij **Matteüs**

25:1-13, de gelijkenis van de wijze en de dwaze maagden. Dit schriftgedeelte wordt gelezen op de laatste zondag van het kerkelijk jaar (medio november).

De hoofdstukken 24 en 25 uit het **Matteüs-evangelie** handelen over de eindtijd, de wederkomst van de Here. Bij herhaling klinkt Christus' vermanende oproep om te waken omdat wij de dag en het uur van zijn komst niet weten (**Matt. 24:42, 44; 25:13**). Deze opwekking staat centraal in het lied 'De Heer verschijnt te middernacht'.

Het is een eenvoudig lied dat zonder omhaal van woorden oproept tot **waakzaamheid**. In het lied treffen we een aantal elementen uit de **gelijkenis** van de wijze en dwaze maagden aan: de roep te **middernacht** dat de bruidegom komt (**Matt. 25:6**) en de vraag of de **lampen** wel gereed zijn (**Matt. 25:3, 8-10**). In het derde vers wordt gesproken **over** een 'trouwe knecht die **zijn** Meester toegedaan is'. Dat element **treffen** we niet in deze **gelijkenis** aan, maar heeft de dichter ontleend aan **Matteüs 24:43-51**

waar gesproken wordt over de slaven die hun heer verwachten. Ook kan hier verwezen worden naar **Lucas 12:35-40**.

Rube's lied werd in Nederland speciaal ten behoeve van het **Liedboek** vertaald door M.C. Postema, lid van de liederenbundelcommissie van de Doopsgezinde Broederschap. Van de oorspronkelijke 10 verzen vertaalde hij er vijf. De weggelaten verzen waren volgens **Postema** 'meer bespiegeld van toon en [hielden] minder rechtstreeks met het bijbels thema verband' (**Compendium**).

Melodie

De liedtekst wordt gezongen op de melodie 'Nun danket all und bringet Ehr' van Johann Crüger (1598-1662), één van de meest belangrijke melodiecomponisten die het protestantisme heeft voortgebracht. Crüger studeerde theologie in **Wittenberg**, maar heeft echter als componist en muziektheoreticus naam gemaakt. Vanaf 1622 was hij als leraar verbonden aan het **Grauen Kloster** in Berlijn. Tevens **was** hij cantor van de Berlijnse **Nicolai-kirche**. In 1657 werd **zijn** vriend, de bekende lieddichter Paul **Gerhardt**, predikant van deze kerk.

De melodie is afkomstig uit het beroemde liedboek dat **Crüger** in 1647 voor het eerst publiceerde en waarvan de volledige titel luidt: *Praxis pietatis melica. Das ist: Übung der gottseligkeit in Christlichen und trostreichen Gesängen, Herrn B. Martini Lutheri fürnehmlich, wie auch anderer vornehmer und gelehrter Leute ordentlich zusammenggebracht*. De populariteit

van deze bundel blijkt wel uit het feit dat er vierenvestig herdrukken verschenen. Crüger componeerde meer dan zeventig melodien. Zes-tien daarvan zijn in het **Liedboek voor de Kerken** terechtgekomen. Diverse melodieën zijn algemeen bekend, zoals: 'Jesus, meine Zuversicht' ('In het **vroege** morgenlicht', GK gez. 20), 'Nun danket alle Gott' ('Dankt, dankt nu alle God', GK gez. 35) en 'Jesu, meine Freude' ('Jezus, mijn verblijden', LvK 428j).

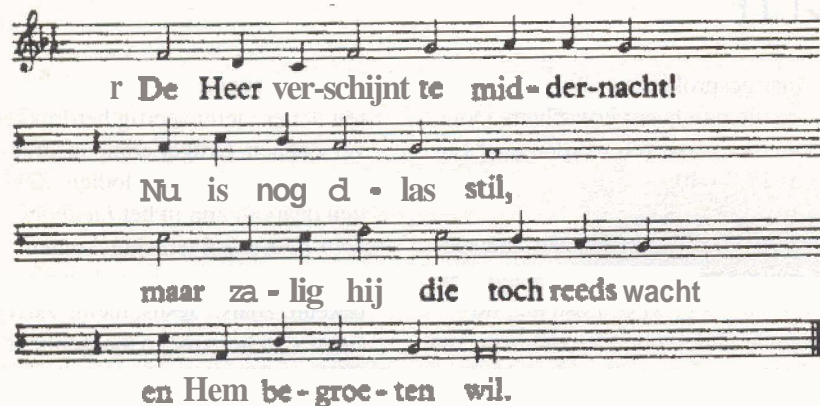
In Nederland treffen we de melodie eind vorige eeuw voornamelijk in doopsgezinde liedbundels aan. Algemene bekendheid kreeg de melodie door het lied 'Ik zeg het allen, dat Hij leeft', het bekende paaslied van **Friedrich von Hardenberg** (Novalis). Velen zullen de melodie kennen door dit lied.

Wie de melodie nog niet kent, zal ontdekken dat zij snel aan te leren is. Dit komt ook omdat de melodie stilistisch sterk verwant is aan melodieën waar we allen zeer vertrouwd mee zijn: de **Geneefse psalmmelodieën**. Deze melodieën kende Crüger door de **Duits-lutherse** vertaling van het Geneefse psalter van **Ambrosius Lobwasser** uit 1565. De aanvang van de eerste regel doet sterk denken aan de melodie van psalm 661981118. De laatste twee regels vertonen enige verwantschap met psalm 741116. De melodie treffen we trouwens ook aan bij een ander lied uit de selectielijst, namelijk gezang 319 ('Looft God, die zegent al wat leeft'). Wanneer we deze week de melodie van lied 63 aanleren, kunnen **we** dus ook lied 319 zingen.

63 De Heer verschijnt te middernacht

Der Herr bricht ein zu Mitternacht
bij Mattheus 25:1-13; Lucas 12:35-40

Wijze:

Nun danket all und bringet Ehr
Crüger 1653

Johann

- 2 Waht ook als iemand naar Hem vraagt
noch in zijn dag gelooft,
zijn komst wordt door geen macht vertraagd:
Hij heeft het zelf beloofd.
- 3 Wie waakt er als een trouwe knecht,
zijn Meester toegedaan,
dat als de Heer komt om zijn recht
hij voor Hem kan bestaan?
- 4 Zijn onze lampen wel gereed
en branden ze wel goed,
zodat, als Christus binnentreedt,
Hij waardig wordt begroet?
- 5 De Heer verschijnt te middernacht!
Nu is nog alles stil.
Zalig, die toch geduldig wacht
en Hem begroeten wil.

Gebruik

Het spreekt vanzelf dat het lied 'De Heer verschijnt te middernacht' uitstekend gebruikt kan worden na de lezing van Matteüs 24, 25 of Lucas 12:35-40. Het functioneert dan als reflectie, als antwoord van de gemeente op de lezing. Zingend belijdt en verkondigt de gemeente de centrale boodschap van de lezing. We roepen elkaar op waakzaam te zijn tot de komst van de Here. Natuurlijk kan het lied ruimer gebruikt worden dan alleen als lied na de genoemde schriftlezingen. Het zou in het kader van een avondmaalsviering (de maaltijd die gevierd wordt totdat Hij komt) prima een plaats kunnen ontvangen. Het best lijkt me dan het lied te zingen voorafgaande aan de viering. Na de viering valt het accent immers meer op de dankzegging en zijn andere liederen meer op hun plaats. In zijn algemeen is het lied passend in diensten waarin de eindtijd, de komst van Gods koninkrijk aan de orde komen. Het zou dan bijvoorbeeld zinvol zijn om de dienst met dit lied te besluiten: in verwachting van Christus' wederkomst gaan wij de nieuwe werkweek weer in. 'Zalig, die toch geduldig wacht en Hem begroeten wil'.

Dr. J. Smelik is hymnoloog/musicoloog en woont in Zuidhorn.

Tekst op diskette?

Postbus 10 - 3750 GA Bunschoten-Spakenburg
Tel (033) 299 79 99 - Fax (033) 299 79 98

